

EVOLUTIE VAN DE WERKDRUK

ANALYSE OP BASIS VAN DE WERKBAARHEIDSMETINGEN
2004-2019

Rapport van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen/Stichting Innovatie & Arbeid,
Wetstraat 34-36, 1040 Brussel - W www.serv.be/stichting - T +32 2 209 01 11 - E info@serv.be

Bij gebruik van gegevens en informatie uit dit rapport wordt een correcte bronvermelding op prijs gesteld.

Publicatiedatum 23 december 2022

Contactpersonen	Ria Bourdeaud'hui	rbourdeaudhui@serv.be
	Frank Janssens	fjanssens@serv.be
	Stephan Vanderhaeghe	svanderhaeghe@serv.be

Inhoud

Samenvatting	5
Inleiding	8
1. Werkdruk in de werkbaarheidsmonitor	9
2. Evolutie van de werkdruk in Vlaanderen	13
2.1 De werkdruk neemt toe	13
2.2 Werkdruk internationaal vergeleken: stijging sinds 2013	14
3. Zijn er verschillen tussen de deelgroepen?	16
3.1 De kloof tussen mannen en vrouwen verdwijnt bij de zelfstandige ondernemers en duikt op bij de werknemers	17
3.2 Hoge werkdruk in alle leeftijdscategorieën	18
3.3 Hoge werkdruk in sectoren en beroepen	18
4. De werkdrukevolutie gecontroleerd voor veranderde steekproefsamenstelling	24
4.1 Stijgt het aandeel werknemers met hoge werkdruk wanneer we rekening houden met een veranderde steekproefsamenstelling?	24
4.2 Blijft het aandeel zelfstandige ondernemers met een hoge werkdruk stabiel als we rekening houden met een veranderende steekproefsamenstelling?	27
5. Is hoge werkdruk een probleem?	29
5.1 Werkdruk komt van alle risicofactoren het vaakst voor	29
5.2 Aanvaardbare werkdruk essentieel voor werkstresspreventie en haalbare werk-privécombinatie	30
5.3 Hoge werkdruk heeft van alle risicofactoren het meeste impact	32
5.4 Samenhang werkdruk en duurzame inzetbaarheid	38
6. Kenmerken van de jobs met hoge werkdruk	40

6.1	Hoge werkdruk en emotionele belasting: een veelvoorkomende combinatie	40
6.2	De rol van werkuren en bereikbaarheid buiten het werk	41
6.3	Leidinggeven verhoogt risico op hoge werkdruk	46
	Referentielijst	48
	Lijst met figuren en tabellen	50
	Bijlagen	53
	Bijlage 1: Hoge werkdruk bij werknemers	53
	Bijlage 2: Hoge werkdruk bij zelfstandige ondernemers	56
	Bijlage 3: Werktempo en werkhoeveelheid in mensentaal	58
	Te veel werk	58
	Tijdsdruk	61
	Achterstand van de werkzaamheden loopt op	62

Samenvatting

Hoge werkdruk komt vaak voor...

De werkbaarheidsmeting 2019 leert ons dat in 2019 bijna vier op de tien werknemers (37,6%) en een kleine helft van de zelfstandige ondernemers (46,1%) hoge werkdruk rapporteert.

Voor de werknemers is dit een toename met een vijfde in vergelijking met de nulmeting (2004). Vooral in de periode 2013-2016 is de werkdruk sterk gestegen. Werkdrukcijfers uit internationaal onderzoek bevestigen deze bevinding.

Voor de zelfstandige ondernemers ligt de werkdruk in 2019 op hetzelfde niveau als in 2007, het moment van de nulmeting voor zelfstandige ondernemers. Deze schijnbare stilstand verbergt een daling van de werkdruk in de periode 2007-2013, gevolgd door een toename in de daaropvolgende periode.

... in alle deelgroepen

Welke deelgroep we ook bekijken, we zien dat een vrij aanzienlijke groep respondenten hoge werkdruk rapporteert. Bij de werknemers is er telkens bij meer dan een kwart en bij de zelfstandige ondernemers bij meer dan één op de drie sprake van hoge werkdruk.

- De analyse naar **geslacht** leert dat in 2019 vrouwelijke werknemers vaker een hogere werkdruk rapporteren dan hun mannelijke collega's. Voordien was er geen verschil. De veranderende samenstelling van de beroepsbevolking, met meer vrouwen die een kaderfunctie, een zorg-of onderwijsfunctie beoefenen verklaart dit voor een deel. Bij de zelfstandige ondernemers is er sinds 2016 geen significant verschil tussen mannen en vrouwen op het vlak van werkdruk. In de periode 2007-2013 lag de werkdruk hoger bij de mannen. Bij de vrouwen stijgt de werkdruk fors sinds 2013, bij de mannen is dat veel minder het geval.
- Van alle **leeftijdsgroepen** worden de 55plussers het minst met werkdruk geconfronteerd (33% bij de werknemers en 36% bij de zelfstandige ondernemers). Wellicht hebben we hier te maken met het healthy-worker effect: vooral diegenen voor wie het werken haalbaar is, blijven aan de slag. Bij de zelfstandige ondernemers liggen de werkdrukcijfers met ongeveer 50% voor alle andere leeftijdsgroepen op dezelfde hoogte. Bij de werknemers scoort de leeftijdsgroep 30-55 jaar het hoogst met een aandeel van ongeveer 40%, de min dertigers scoren iets lager met 34%.

- Er zijn aanzienlijke verschillen naar **sector en beroepsgroep**. De werkdrukcijfers voor 2019 voor werknemers zijn het hoogst bij de (mid-den)kaders en in de financiële sector. Dit was ook al zo bij de nulmeting. De zorg- en onderwijsfuncties kennen de grootste toename van de werkdruk. Voor deze beroepsgroepen zien we een stijging van het aandeel werknemers met hoge werkdruk van 27,8% in 2004 naar 42,7% in 2019. Dat het net deze beroepen zijn die omwille van corona in de vuurlinie stonden, laat weinig goeds vermoeden over de actuele toestand van de werkdruk bij deze beroepen. In twee sectoren rapporteert meer dan de helft van de zelfstandige ondernemingen een hoge werkdruk: de bouw en de vrije beroepen. Bij de zelfstandige ondernemers zien we nauwelijks evolutie in de werkdruk per sector.
- Een analyse naar **ondernemingsgrootte** laat zien dat er bij werknemers uit micro-ondernemingen het minst sprake is van hoge werkdruk (27,6%). Bij de zelfstandige ondernemers doen de zelfstandigen zonder personeel met een aandeel van 38,5% het opvallend beter dan deze met personeel. Van de zelfstandige ondernemers met vijf of meer mensen in dienst rapporteert zes op de tien een hoge werkdruk.

Hoge werkdruk heeft een negatieve impact op de werkbaarheid

Hoge werkdrukcijfers zijn geen goed nieuws. Werkdruk is namelijk een belangrijke voorspeller voor de werkbaarheid van het werk. Hoge werkdruk verhoogt meerdere malen het risico op het ontwikkelen van werkstress/burn-outsymptomen en is nadelig voor de werk-privébalans. Bovendien kan hoge werkdruk er toe leiden dat de motivatie afneemt. Ook staat ze een duurzame loopbaan in de weg: respondenten met een hoge werkdruk rapporteren meer ziekteverzuim, een hogere verloopintentie en achten zich minder in staat te werken tot het pensioen. Zelfstandige ondernemers met een hoge werkdruk zijn minder tevreden met hun keuze voor het zelfstandig ondernemerschap.

Hoge werkdruk komt vaker voor dan de andere risicofactoren

Hoge werkdruk komt van alle onderzochte risicofactoren het vaakst voor: de prevalentie van emotionele belasting, routinematig werk, onvoldoende autonomie, gebrekkige relatie met de direct leidinggevende en fysiek belastende omstandigheden ligt een stuk lager.

Voor drie op de tien werknemers die in 2019 met hoge werkdruk worden geconfronteerd is hoge werkdruk de enige risicofactor (dit komt overeen met 10,8% van alle werknemers). Bij de zelfstandige ondernemers is dat vier op de tien (of 18,3% van alle zelfstandige ondernemers). Voor deze respondenten is iets doen aan de hoge werkdruk dan ook een belangrijke sleutel om hun werkbaarheid te verbeteren.

Hoge werkdruk heeft van alle risicofactoren de grootste impact

Werkdruk heeft van alle risicofactoren de grootste impact op de werkbaarheid. Voor werkstress/burn-outsymptomen en problemen in de werk-privécombinatie is werkdruk de belangrijkste risicofactor. Hieruit volgt dat het aspect werkdruk in een doelmatig welzijnsbeleid niet kan ontbreken.

Voorliggend onderzoek gaat niet over hoe een concreet welzijnsbeleid rond de aanpak van werkdruk er kan uitzien. Het onderzoek geeft enkel weer welke aspecten van belang zijn om in het vizier te nemen. We leggen een aantal kenmerken van arbeidssituaties met hoge werkdruk bloot.

Typisch voor arbeidssituaties met hoge werkdruk

Hoge werkdruk en emotionele belasting vormen een vaak voorkomende combinatie. In 2019 hebben vier op de tien respondenten met een hoge werkdruk ook emotioneel belastend werk. In sommige beroepen/sectoren lopen de aandelen waarin beide risicofactoren worden gecombineerd sterk op: bij de zelfstandige ondernemers ligt het aandeel met zes op de tien het hoogst bij de vrije beroepen, bij de onderwijs- en de zorgfuncties (werknemers) loopt het aandeel op tot zeven op de tien. Respondenten die beide risicofactoren combineren vertegenwoordigen in 2019 zowat 15% van alle werknemers en zowat 18% van alle zelfstandige ondernemers. Zij zien de door de werkdruk sterk verhoogde kansverhouding op werkstress/burn-outsymptomen/werk-privécombinatie nog eens verdubbelen of zelfs verdrievoudigen.

Werkdruk loopt voor heel wat respondenten ook door na de werktijden. Wie hoge werkdruk ervaart, rapporteert ook vaker lange werkweken en is vaker structureel bereikbaar (werknemers). Concreet betekent dit wie in zijn of haar werk wordt geconfronteerd met hoge werkdruk ook buiten de werktijden – en dus langer- onder ‘druk’ staat.

Ook leidinggevendenden hebben te kampen met een hogere werkdruk. Wie als werknemer leiding geeft of als zelfstandige ondernemer werkt met personeel, ervaart vaker hoge werkdruk dan wie geen leiding geeft. Vooral bij werknemers met een kaderfunctie die ook leiding geven, ligt het aandeel dat hoge werkdruk rapporteert aanzienlijk hoger ‘dan bij werknemers met een kaderfunctie die geen leiding geven.

Dit rapport werd geschreven door Ria Bourdeaud'hui, Frank Janssens en Stephan Vanderhaeghe
--

Inleiding

Werkdruk is een belangrijke voorspeller voor de werkbaarheid van het werk. Hoge werkdruk verhoogt het risico op het ontwikkelen van werkstress en kan wanneer deze lang aanhoudt, tot burn-outsymptomen leiden. De gevolgen van een hoge werkdruk laten zich ook voelen in de werk-privécombinatie. Bovendien kan hoge werkdruk ertoe leiden dat de motivatie onder druk komt te staan.

In de Vlaamse werkbaarheidsmonitor (WBM) wordt aan de hand van de Vragenlijst Beoordeling en Beleving van de arbeid (VBBA) de mate van werkdruk bevraagd. In dit rapport exploreren we de gegevens van de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor voor werknemers en zelfstandige ondernemers met betrekking tot werkdruk. We leggen de bevindingen over werkdruk uit een aantal reeds gepubliceerde analyses samen en vullen ze aan met nieuwe analyses. We hopen hiermee handvaten aan te reiken voor een primair preventiebeleid dat er op gericht is het optreden van schade te voorkomen.

- In een eerste hoofdstuk staan we stil bij het begrip werkdruk en verduidelijken we de specifieke definiëring die in de werkbaarheidsmetingen wordt gehanteerd.
- In het tweede hoofdstuk bekijken we de evolutie van de werkdruk sinds de nulmeting en maken we een vergelijking met een aantal internationale data.
- Hoofdstuk drie beschrijft de werkdruksituatie voor een aantal deelgroepen. We bekijken of er verschillen zijn naar gender, leeftijd, ondernemingsgrootte en beroepsgroep/sector.
- In hoofdstuk vier gaan we na of de bevindingen over de evolutie van de werkdruk nog steeds gelden als we rekening houden met verschuivingen in de populatie.
- Omdat de werkbaarheidsmeting informatie bevat over de verschillende componenten van werkbaar werk onderzoeken we in hoofdstuk 5 in welke mate hoge werkdruk een probleem vormt voor de werkbaarheid van de jobs en de duurzame inzetbaarheid van de werkende. Bovendien kunnen we de impact van werkdruk afzetten tegen die van de andere risicofactoren in de arbeidssituatie.
- Hoofdstuk zes zoomt in op een aantal kenmerken van de jobs met een hoge werkdruk.
- In de bijlagen vind je voor de verschillende werkbaarheidsmetingen per deelgroep het aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk evenals de significantietoetsing voor verschillen tussen deelgroepen en voor de evoluties binnen de deelgroepen. In een afzonderlijke bijlage zijn – om de lezer meer inzicht te verstrekken over de inhoud van de VBBA-vragenbatterij ‘werktempo en werkhoeveelheid’- voor drie items de evoluties in het antwoordpatroon opgenomen evenals verschillen tussen beroepsgroepen/sectoren.

1. Werkdruk in de werkbaarheidsmonitor

Om de werkdruk van de jobs in Vlaanderen in kaart te brengen maakt de werkbaarheidsmonitor gebruik van de vragenbatterij werktempo en werkhoeveelheid uit de Vragenlijst Beoordeling en Beleving van de arbeid (VBBA). De ontwikkeling van de VBBA is het werk van jarenlang wetenschappelijk onderzoek (Van Veldhoven, e.a., 1997). Werkdruk wordt in de VBBA schaal 'werktempo en werkhoeveelheid' bevraagd aan de hand van de meetschaal van 11 items.

Figuur 1: VBBA vragenbatterij werktempo en werkhoeveelheid

1. Werktempo en werkhoeveelheid		altijd	vaak	soms	nooit
<i>Kruis telkens één vakje aan</i>					
Moet u erg snel werken?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft u te veel werk te doen?	☐	☐	☐	☐	☐
Moet u extra hard werken om iets af te krijgen?	☐	☐	☐	☐	☐
Werkt u onder tijdsdruk?	☐	☐	☐	☐	☐
Moet u zich haasten?	☐	☐	☐	☐	☐
Kunt u uw werk op uw gemak doen?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft u te maken met een achterstand in uw werkzaamheden?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft u te weinig werk?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft u problemen met het werktempo?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft u problemen met de werkdruk?	☐	☐	☐	☐	☐
Zou u het kalmer aan willen doen in uw werk?	☐	☐	☐	☐	☐

Bron: VBBA © 2013, SKB, Amsterdam

De antwoorddata worden - conform de wetenschappelijke handleiding bij de methode en rekening houdend de interpretatierichting van de afzonderlijke items - omgerekend naar gestandaardiseerde schaalscores. Voor de grenswaardebepaling werden de onderscheiden schaalscoregroepen op basis van interpolatie via (exponentiële) regressie geëvalueerd op hun differentiële risico op problematisch werkstress: het label 'hoge werkdruk' (problematische categorie) geldt vanaf de schaalscore waarbij dit risico een derde hoger ligt dan het populatiegemiddelde. De grenswaarde voor werkdruk werd op basis van deze techniek vastgelegd op 54,55. Om deze grenswaarde te overschrijden (en dus het label hoge werkdruk te krijgen) moet de respondent op een aanzienlijk aantal items ongunstig antwoorden.

De validiteit en betrouwbaarheid van de meetschalen, de grenswaardenbepaling en kengetallentechniek worden uitgebreid behandeld in het rapport 'Methodologie Vlaamse werkbaarheidsmonitor' (Bourdeaud'hui e.a. 2019b). Het survey-ontwerp, de organisatie van de enquête, de analyse van de kwaliteit van de respons en de controle van de representativiteit van de gerealisierde steekproef worden daarin eveneens toegelicht.

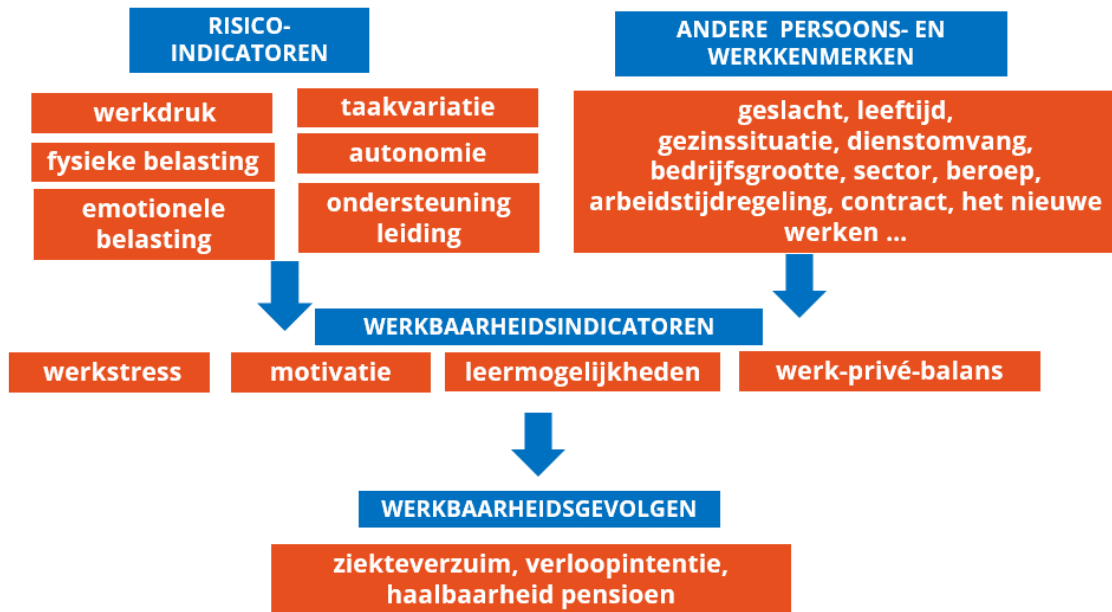
Om de lezer een idee te geven wat hoge werkdruk concreet betekent in de werkbaarheidsmetingen analyseren we drie items van de vragenbatterij meer in detail: 'Heeft u te veel werk?', 'Moet u werken onder tijdsdruk?' en 'Heeft u te maken met achterstand in uw werkzaamheden?'. De antwoorden op deze drie items zijn in de loop van de werkbaarheidsmetingen sterk geëvolueerd. We gaan voor deze drie items op zoek naar verschillen tussen beroepen (werknemers) en sectoren (zelfstandige ondernemers). De resultaten van deze analyse zijn opgenomen in bijlage.

De Vlaamse werkbaarheidsmonitor is een driejaarlijkse meting sinds 2004 bij werknemers en sinds 2007 bij zelfstandige ondernemers. In totaal bevat de databank gegevens over 83.616 respondenten (70.077 werknemers, 13.539 zelfstandige ondernemers). Wie uitvalt door bijvoorbeeld ziekte, wordt in de Vlaamse werkbaarheidsmonitor niet bevraagd. De bevraging richt zich enkel tot respondenten die in de laatste vier weken voorafgaand aan de bevraging effectief aan de slag waren. De data uit de Vlaamse werkbaarheidsmonitor omvat zowel persoonsgegevens als gegevens over de arbeidssituatie. Dit maakt het mogelijk (evoluties in) de werkdruk genuanceerd te bestuderen.

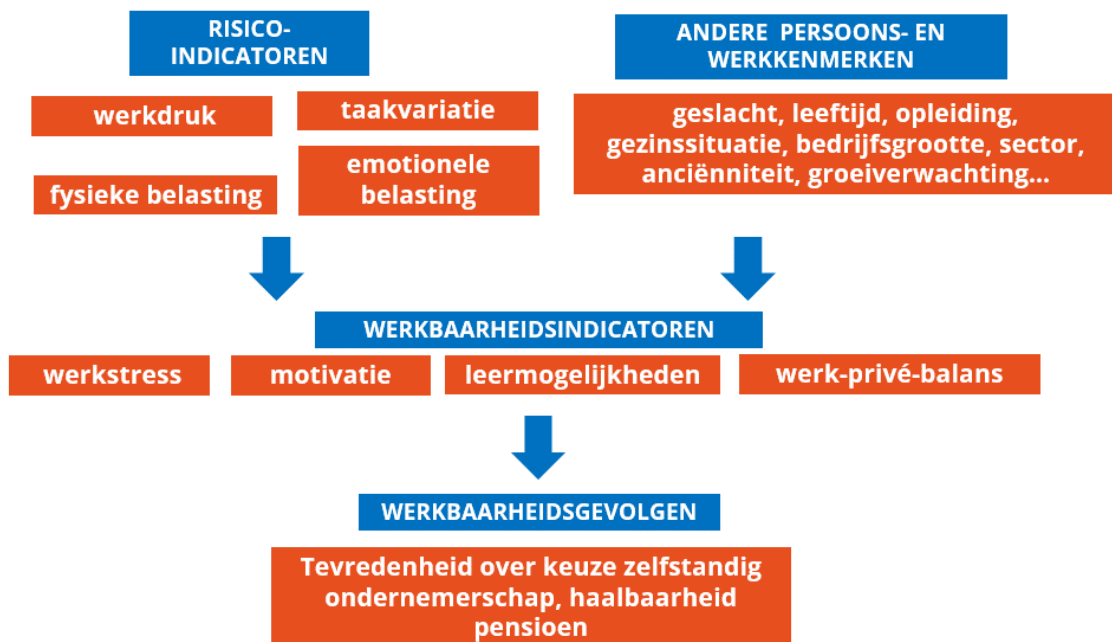
In essentie is de werkbaarheidsmonitor opgebouwd rond tien indicatoren: vier werkbaarheidsindicatoren en zes risico-indicatoren.

- Werkbaarheid wordt - conform de vermelde beleidsdefinitie - in de monitor geoperationaaliseerd aan de hand van vier werkbaarheidsindicatoren: psychische vermoeidheid (werkstress), welbevinden in het werk (motivatie, werkbetrokkenheid), leermogelijkheden en werk-privé-balans.
- De werkbaarheidsmonitor beoordeelt niet enkel in welke mate jobs werkbaar zijn voor de betrokken werknemers, maar registreert ook een aantal achterliggende risicofactoren. Daartoe werden zes risico-indicatoren ontwikkeld: werkdruk, emotionele belasting, taakvariatie (afwisseling in het werk), autonomie (zelfstandigheid in het werk), ondersteuning door de directe leiding en (belastende fysieke) arbeidsomstandigheden. Bij de zelfstandige ondernemers wordt om evidente redenen slechts gepeild naar vier van de zes risicofactoren. Voor deze respondenten wordt de ondersteuning door de directe leiding en de autonomie niet bevraagd.

Figuur 2: Onderzoeksmodel werknemers

Figuur 3: Onderzoeksmodel zelfstandige ondernemers

De invulling van het begrip werkdruk varieert van onderzoek tot onderzoek. Dit maakt het moeilijk om de onderzoeksresultaten over werkdruk met elkaar te vergelijken. Zo hanteert TNO (TNO, 2012) een ruime definitie van werkdruk. TNO neemt (zie figuur 4), in haar definitie bijvoorbeeld elementen op die te maken hebben met emotionele belasting, regelmogelijkheden en steun van de leidinggevende.

Figuur 4: Componenten van werkdruk volgens TNO

Werkdruk		
Taakeisen		Regelmogelijkheden
Werkinhoud	Werkcontext	
Hoeveelheid werk/Werktempo, Tijdsdruk (deadlines)	Onduidelijkheid of veranderingen in taak	Autonomie
Kwaliteitseisen	Taakinterrupties	Tijdsautonomie
Moeilijkheidsgraad/ Complexiteit	Onduidelijkheid in rol, verantwoordelijkheden, verwachtingen, procedures, beleid	Functionele steun leidinggevenden
Variatie (monotoon werk/ teveel variatie)	Onzekerheid baan en/of opkomst zijnde organisatieveranderingen	Functionele steun collega's
Emotionele belasting	Organisatiecultuur/ stijl van leidinggeven	Participatie in besluitvorming/ inspraakbevoegdheid

Bron: TNO (2012). Werkdruk. Hoofddorp: Gezond leven.

In onze werkbaarheidsmetingen is werkdruk veel strikter gedefinieerd dan in het TNO-onderzoek. In de werkbaarheidsmetingen bestaat werkdruk alleen uit de component 'werktempo en werkhoeveelheid'.

Doordat we in de werkbaarheidsmetingen werkdruk beperken tot werktempo en werkhoeveelheid en tegelijk ook een aantal andere risico's in de arbeidssituatie in kaart brengen kunnen we de impact van hoge werkdruk vergelijken met die van andere risico's in de arbeidssituatie.

De meest recente werkbaarheidsmeting dateert van 2019. Concreet betekent dit dat we op basis van de huidige werkbaarheidsmetingen niets over (de impact van) corona op de werkdruk kunnen onderzoeken.

Een recent Nederlands onderzoek van SEO Economisch onderzoek, spreekt over een ambigu effect. Het betreft een onderzoek in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam en in opdracht van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) (Van der Werf, e.a. 2021) naar de gevolgen van crisissen (waaronder COVID-19) op de kwaliteit van het werk.

Volgens SEO zorgde coronacrisis er enerzijds voor dat het orderboekje minder gevuld was, wat resulteerde in een lagere werkdruk. Anderzijds zorgden bezuinigingen en het wegvallen van

personeel net voor een verhoging van de werkdruk¹. In de coronacrisis is de werkdruk in een aantal ondernemingen en sectoren ook toegenomen door een toename van de hoeveelheid van het werk, zoals in de zorgsector en andere vitale sectoren .

Gegevens uit de Nederlands enquête arbeidsomstandigheden (NEA. 2021) over werkdruk (heel veel werk te doen/ extra hard werken) wijzen op een lichte daling van de werkdruk in 2020, in vergelijking met 2019. In 2021 liggen de cijfers daar terug op het niveau van 2019. Dit kan erop wijzen dat de langetermijneffecten van COVID-19 op de werkdruk in het algemeen eerder beperkt zijn.

2. Evolutie van de werkdruk in Vlaanderen

37,6% van de werknemers en 46,1% van de zelfstandige ondernemers rapporteert hoge werkdruk. In vergelijking met de nulmeting gaat dit bij werknemers over een toename terwijl de situatie bij de zelfstandige ondernemers stilstaat. Deze schijnbare stilstand verbergt een daling van de werkdruk in de periode 2007-2013, gevolgd door een toename in de daaropvolgende periode. Bij de werknemers is de vastgestelde toename sinds de nulmeting het gevolg van een stijging in de periode 2013-2016.

Ook internationale databronnen bevestigen dat sinds 2013 de werkdruk is toegenomen.

2.1 De werkdruk neemt toe

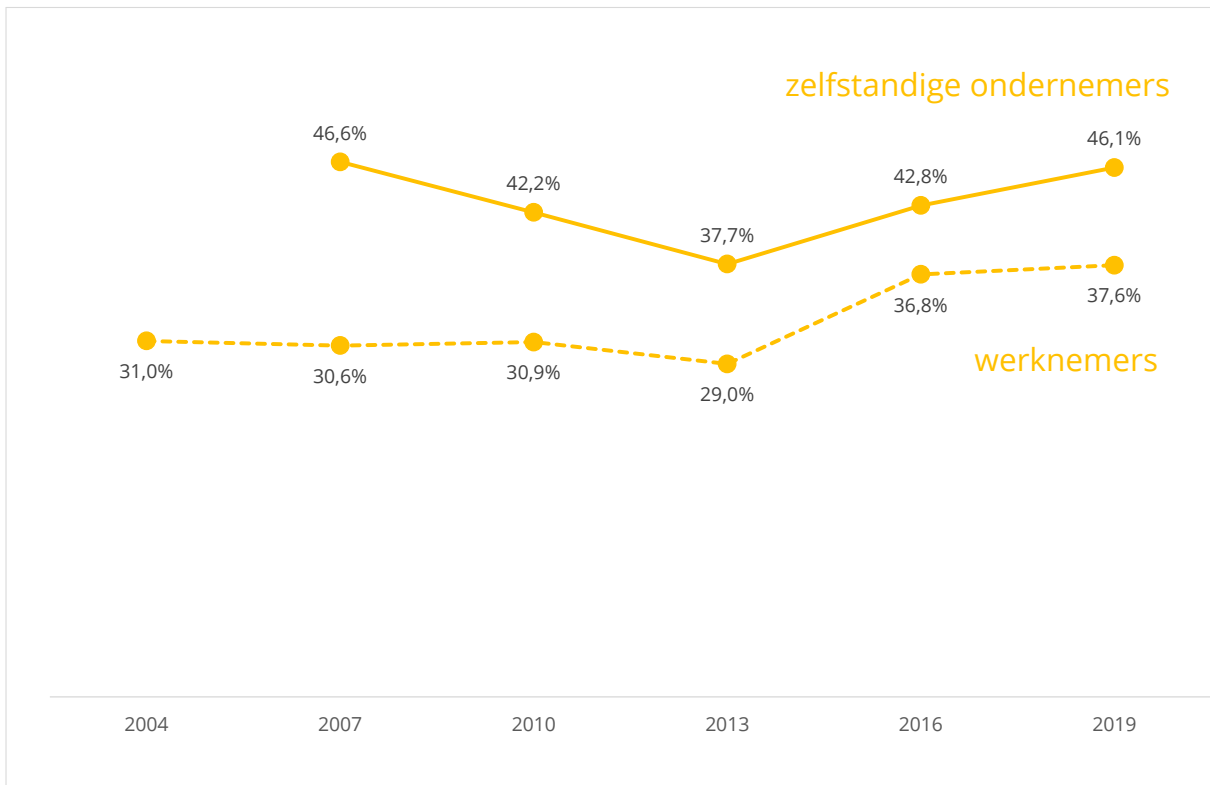
In de werkbaarheidsmeting van 2019 is er bij 37,6% van de werknemers en 46,1% van de zelfstandige ondernemers sprake van hoge werkdruk.

In vergelijking met de nulmeting (2004) gaat dit bij werknemers over een toename. In 2004 bedroeg dit aandeel nog 31%. De toename is vooral merkbaar in de periode 2013-2016. In de voorafgaande periode 2004-2013 is de werkdruk stabiel gebleven.

Voor de zelfstandige ondernemers ligt de werkdruk in 2019 op hetzelfde niveau als in 2007, de nulmeting voor zelfstandige ondernemers. Deze schijnbare stilstand verbergt een daling van de werkdruk in de periode 2007-2013, gevolgd door een toename in de daaropvolgende periode.

¹ Werkdruk wordt in dit onderzoek ruimer gedefinieerd dan de WBM. Het gaat over tijdsdruk, fysieke en mentale druk.

Figuur 5: Evolutie aandeel hoge werkdruk bij werknemers en zelfstandige ondernemers

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2004-2019

2.2 Werkdruk internationaal vergeleken: stijging sinds 2013

Gegevens over werkdruk internationaal vergelijken is niet evident. De conceptualisering van werkdruk verschilt tussen de databronnen maar ook de afbakening van de steekproef komt niet noodzakelijk overeen. Soms gaat het over de werkenden (inclusief zelfstandigen), soms worden enkel werknemers bevroegd. Ook de geografische dekking van de steekproef verschilt. Een absolute vergelijking van de resultaten uit de verschillende databronnen is dan ook weinig zinvol. Wel laat de analyse toe de globale trends van de werkdruk te toetsen.

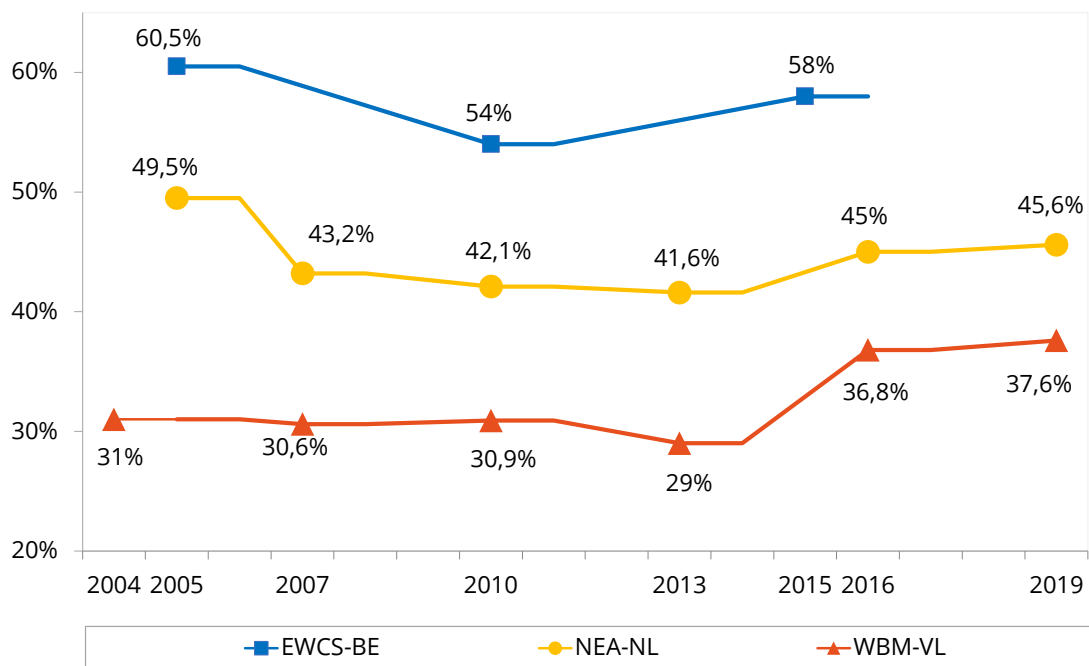
Om de gegevens over werkdruk in (internationaal) perspectief te plaatsen maken we gebruik van twee databronnen:

- European Working Conditions Survey (EWCS) van Eurofound. In deze survey worden sinds 1990 een aantal vragen gesteld over 'workintensity'. We analyseren de antwoorden op de vraag 'Does your job involve working at very high speed?' (more than 25% of the working time). De EWCS wordt afgenomen bij werkenden (werknemers en zelfstandige ondernemers). De gegevens worden gerapporteerd op Belgisch niveau.
- Nationale Enquête arbeidsomstandigheden (NEA), Nederland. In deze enquête wordt aan de respondenten de volgende vraag gesteld: 'Moet u heel veel werk doen? (vaak of altijd)'. De enquête wordt sinds 2003 afgenomen bij Nederlandse werknemers.

In figuur 6 leggen we de nadruk op een vergelijking van de werkdrukevolutie bij werknemers. Voor zelfstandige ondernemers is er minder vergelijkbaar materiaal voor handen. Zo is in Nederland de bevraging van zelfstandige ondernemers (ZEA) pas opgestart in 2015.

Uit een vergelijking van de verschillende gegevens blijkt dat in de periode 2007-2013 de werkdruk eerder daalde om daarna terug toe te nemen.

Figuur 6: Vergelijking evolutie werkdruk EWCS, NEA, WBM

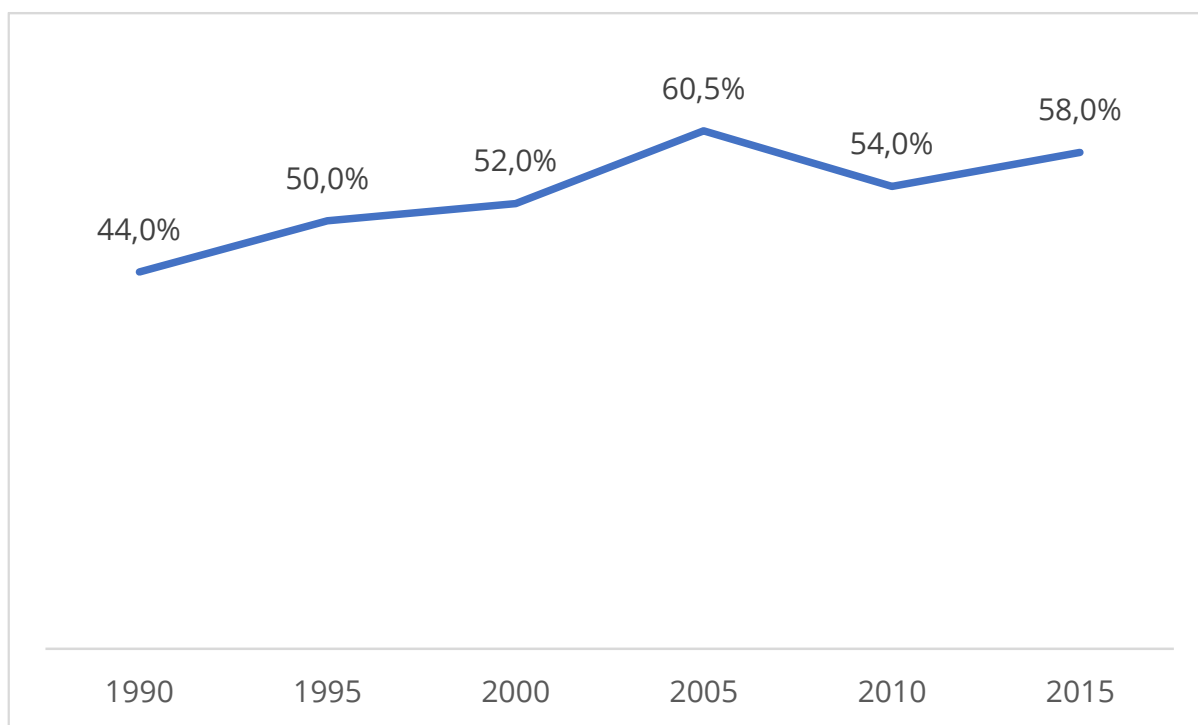

Bron: European Working Conditions Survey (EWCS), Nationale enquête arbeidsomstandigheden (NEA), Vlaamse werkbaarheidsmonitor (WBM).

De evolutie van de werkdruk op langere termijn bekijken kan enkel via de cijfers van EWCS. Sinds 1990 is er in de vijfjaarlijkse enquête telkens gepolst naar de frequentie van 'working at high speed'. Sinds het begin van de metingen (1990) is het aandeel werknemers dat met werkdruk worden geconfronteerd met een derde toegenomen (van 44% in 1990 naar 58%) in 2015. De gegevens over de kwaliteit van het werk op basis van EWCS 2021² worden pas eind 2022 verwacht.

² Omwille van COVID-19 werd de uitvoering van EWCS-2020 (face-to-face interviews) stopgezet en vervangen door EWCS 2021 (CATI).

Figuur 7: Evolutie werkdruk België 1990-2015, EWCS

Bron: European Working Conditions Survey 1990-2015

3. Zijn er verschillen tussen de deelgroepen?

Wat vooral opvalt is dat voor alle deelpopulaties een vrij aanzienlijke groep respondenten hoge werkdruk rapporteert. Bij de werknemers is er telkens bij meer dan een kwart en bij de zelfstandige ondernemers bij meer dan één op de drie sprake van hoge werkdruk.

Bij de werknemers scoren de ondernemingen met minder dan 10 werknemers met een aandeel van 27,4% het laagst, de financiële sector kent met 45,7% het hoogste aandeel werknemers met een hoge werkdruk. Bij de zelfstandige ondernemers vinden we het laagste aandeel bij degenen die minder dan 3 jaar actief zijn (34,7%), het aandeel ligt het hoogst bij de zelfstandige ondernemers met 5 of meer werknemers (63,1%).

In de bijlagen vindt de lezer de gedetailleerde informatie over hoge werkdruk bij werknemers en zelfstandige ondernemers voor alle metingen (2004/2007/2010/2013/2016/2019) evenals de resultaten van de significantietoetsingen. Er is een onderscheid gemaakt naar geslacht, leeftijd, scholingsniveau, gezinssituatie, ondernemingsgrootte en sector. Voor de werknemers kijken we bijkomend ook naar de opdeling naar beroep, contract en arbeidstijd. Voor de zelfstandige ondernemers splitsen we de gegevens ook op naar groeiverwachtingen en anciënniteit.

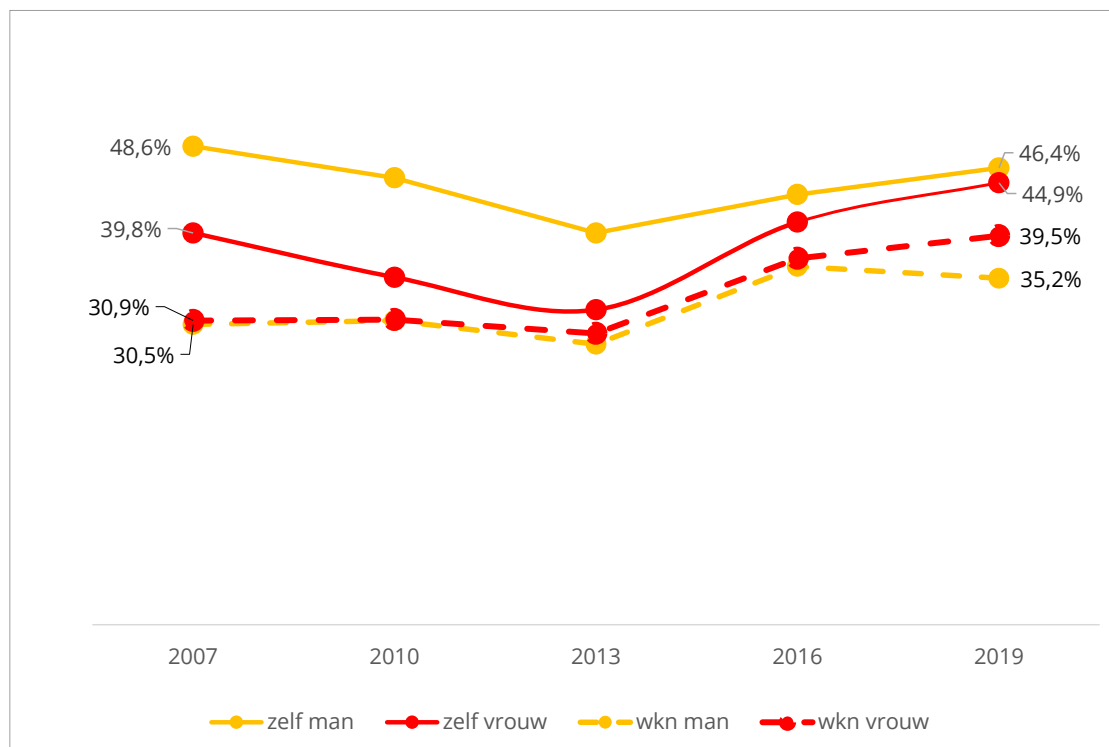
In wat volgt bekijken we informatie over werkdruk opgesplitst naar geslacht, leeftijd, sector/beroepsgroep en ondernemingsgrootte van nabij.

3.1 De kloof tussen mannen en vrouwen verdwijnt bij de zelfstandige ondernemers en duikt op bij de werknemers

In de werkbaarheidsmeting 2019 rapporteren de vrouwelijke werknemers vaker hoge werkdruk dan hun mannelijke collega's (39,5% versus 35,2%). Voordien was er tussen mannen en vrouwen geen significant verschil. Sinds 2016 zien we een lichte niet significante daling van de werkdruk bij de mannen, terwijl de werkdruk bij de vrouwen blijft stijgen. Een veranderende samenstelling van de beroepsbevolking biedt hier deels een verklaring. Bij de vrouwelijke werknemers valt vooral de groei van het aandeel in de zorg/onderwijs en (midden) kader/directie op, beroepen met (zie verder) een hoger risico op een hoge werkdruk. Dit aandeel is bij de vrouwen in de periode 2016-2019 gestegen. Bij de mannen is er in deze periode sprake van een lichte (niet significante) daling.

Bij de zelfstandige ondernemers doet zich een omgekeerde evolutie voor: daar waar we in het verleden een hoger aandeel hoge werkdruk bij de mannen registreerden is dat niet meer zo in de recentste werkbaarheidsmeting. Sinds 2013 is er een forse werkdruktoename bij de vrouwelijke zelfstandige ondernemers terwijl bij mannen het aandeel met hoge werkdruk slechts lichtjes significant toeneemt.

Figuur 8: Evolutie aandeel zelfstandige ondernemers en werknemers met hoge werkdruk naar geslacht, 2007-2019

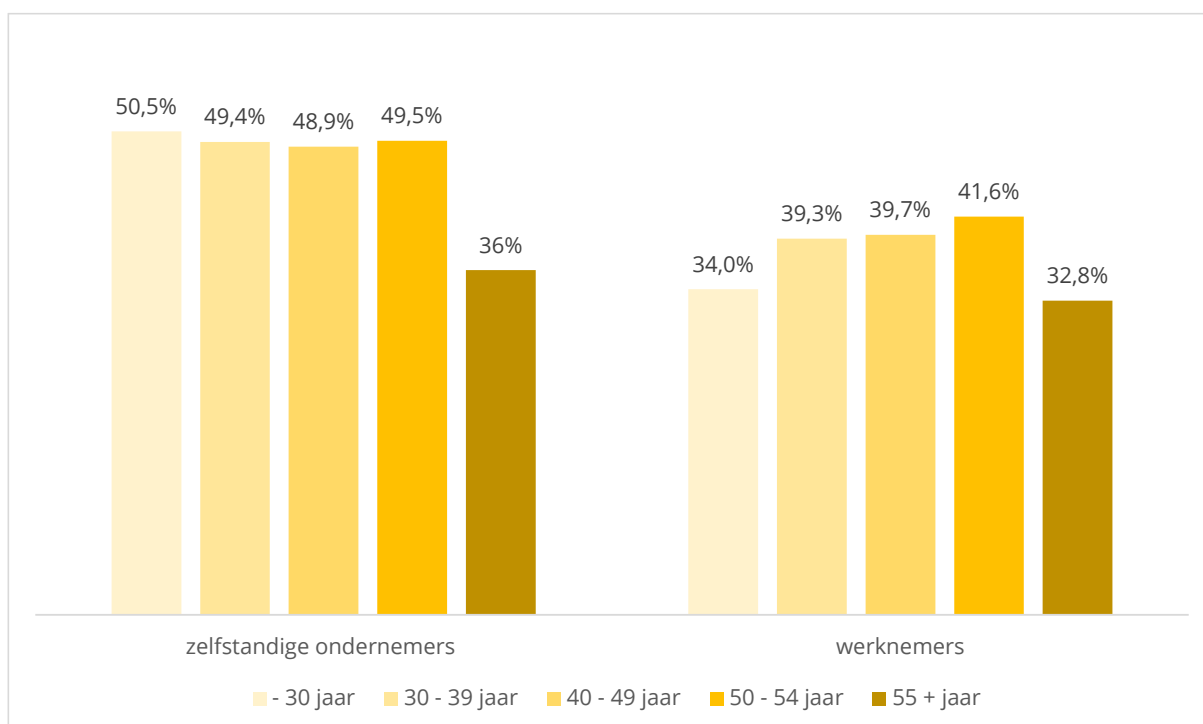

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2007-2019

3.2 Hoge werkdruk in alle leeftijdscategorieën

In alle leeftijdscategorieën rapporteert minstens één derde van de respondenten (werknemers of zelfstandige ondernemers) hoge werkdruk. In de leeftijdsgroep 55+ ligt het aandeel met hoge werkdruk het laagst. We hebben hier te maken met het healthy-worker effect: bij de oudere respondenten blijven vooral deze met een goede gezondheid en een kwaliteitsvolle job aan de slag. In de werkbaarheidsmeting zijn geen respondenten opgenomen die bijvoorbeeld wegens ziekte op het moment van bevraging niet aan de slag zijn.

Figuur 9: Aandeel zelfstandige ondernemers en werknemers met hoge werkdruk, naar leeftijd, 2019

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019

3.3 Hoge werkdruk in sectoren en beroepen

Er zijn aanzienlijke verschillen naar sector en beroepsgroep.

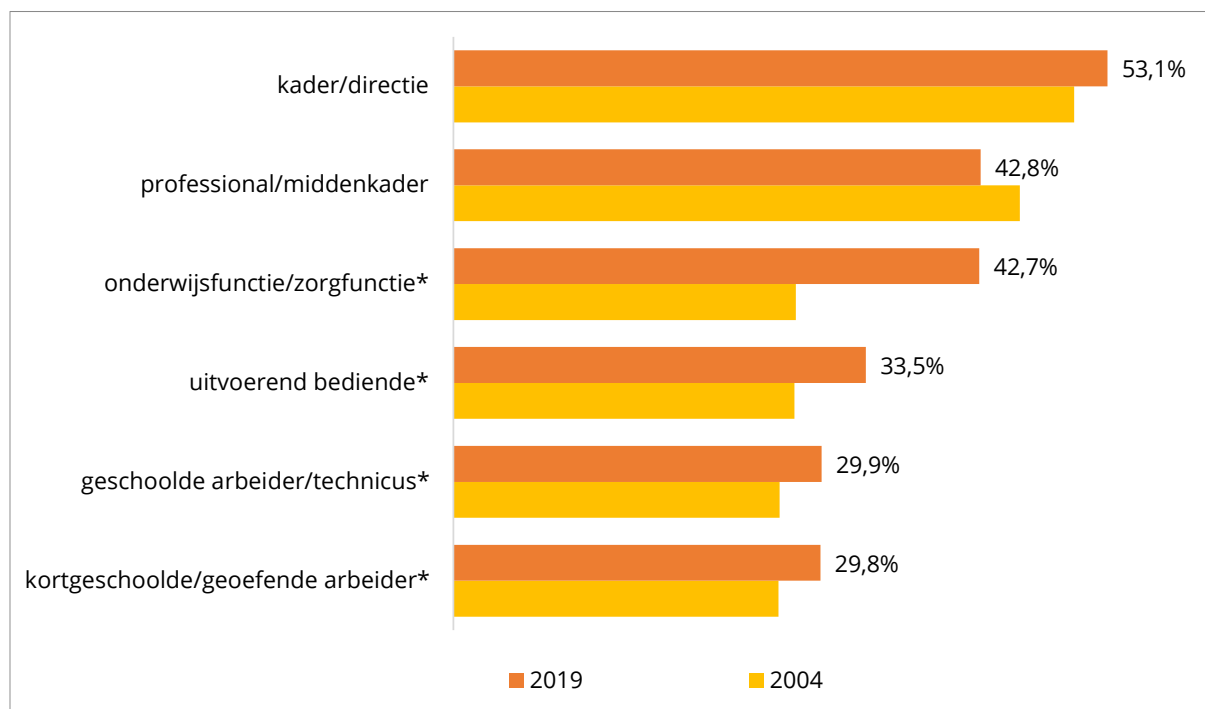
De werkdruc cijfers 2019 voor werknemers zijn het hoogst bij de (midden)kaders en in de financiële sector. Dit was ook al zo bij de nulmeting. De zorg- en onderwijsfuncties kennen de grootste toename van de werkdruk. Voor deze beroepsgroepen zien we een stijging van het aandeel werknemers met hoge werkdruk van 27,8% in 2004 naar 42,7% in 2019.

In twee sectoren rapporteert meer dan de helft van de zelfstandige ondernemingen hoge werkdruk: de bouw en de vrije beroepen. Bij de zelfstandige ondernemers zien we nauwelijks evolutie in de werkdruk per sector.

3.3.1 Hoogste aandeel bij kader/directie en in de financiële sector maar grootste stijging bij de zorg- en onderwijsfuncties

In onderstaande figuur geven we het aandeel werknemers met hoge werkdruk opgesplitst naar beroep.

Figuur 10: Aandeel werknemers met hoge werkdruk, naar beroep, 2019

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor, werknemers, 2004, 2019

Leeswijzer: * significante evolutie in de periode 2004-2019

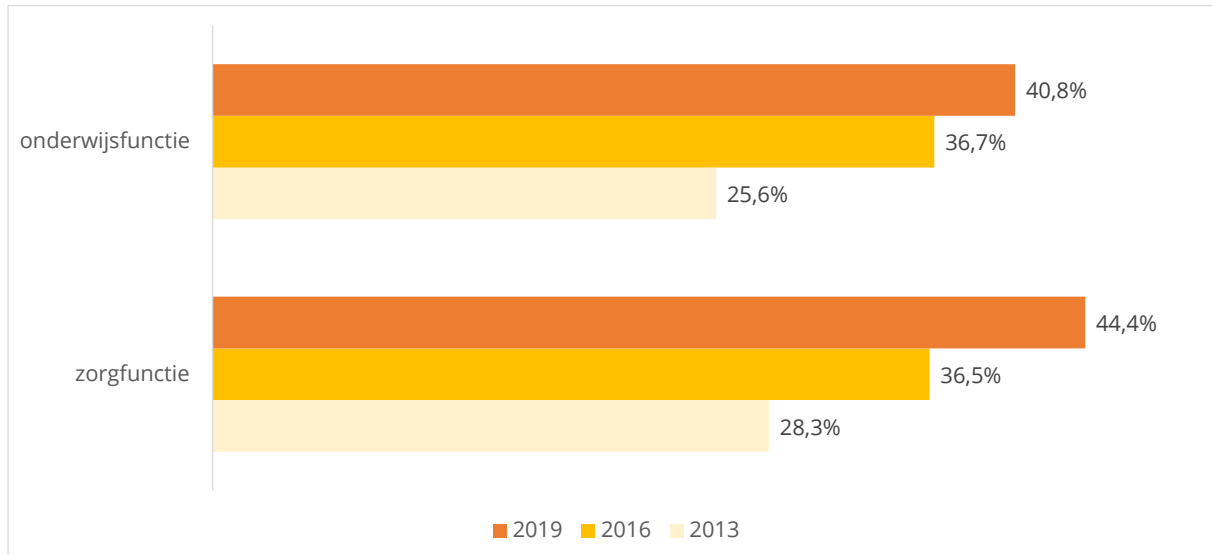
Bij de kader- en directiefuncties vinden we het hoogste aandeel met hoge werkdruk. In 2019 rapporteert meer dan de helft van de werknemers in een kader/directiefunctie hoge werkdruk. Bij de arbeiders ligt dit aandeel op drie op de tien.

Enkel bij de professionals/middenkaders en de kader/directie is het aandeel met hoge werkdruk in de periode 2004-2019 min of meer constant gebleven. Bij alle andere beroepsgroepen is er sprake van een toename van het aandeel met hoge werkdruk in de periode 2004-2019. Deze toename is het meest uitgesproken voor de zorg- en onderwijsfuncties. Voor deze beroepsgroep zien we een stijging van het aandeel werknemers met hoge werkdruk van 27,8% in 2004 naar 42,7% in 2019. Dat het net deze beroepen zijn die omwille van corona in de vuurlinie stonden laat weinig goeds vermoeden over de actuele werkdruktoestand voor deze beroepen.

Sinds de werkbaarheidsmeting van 2013 kunnen we het onderscheid maken tussen zorg- en onderwijsfuncties. Hieruit blijkt dat op het vlak van werkdruk de verschillen tussen beide

beroepsgroepen beperkt zijn. Voor beide beroepsgroepen is er sprake van een aanzienlijke toename van het aandeel hoge werkdruk.

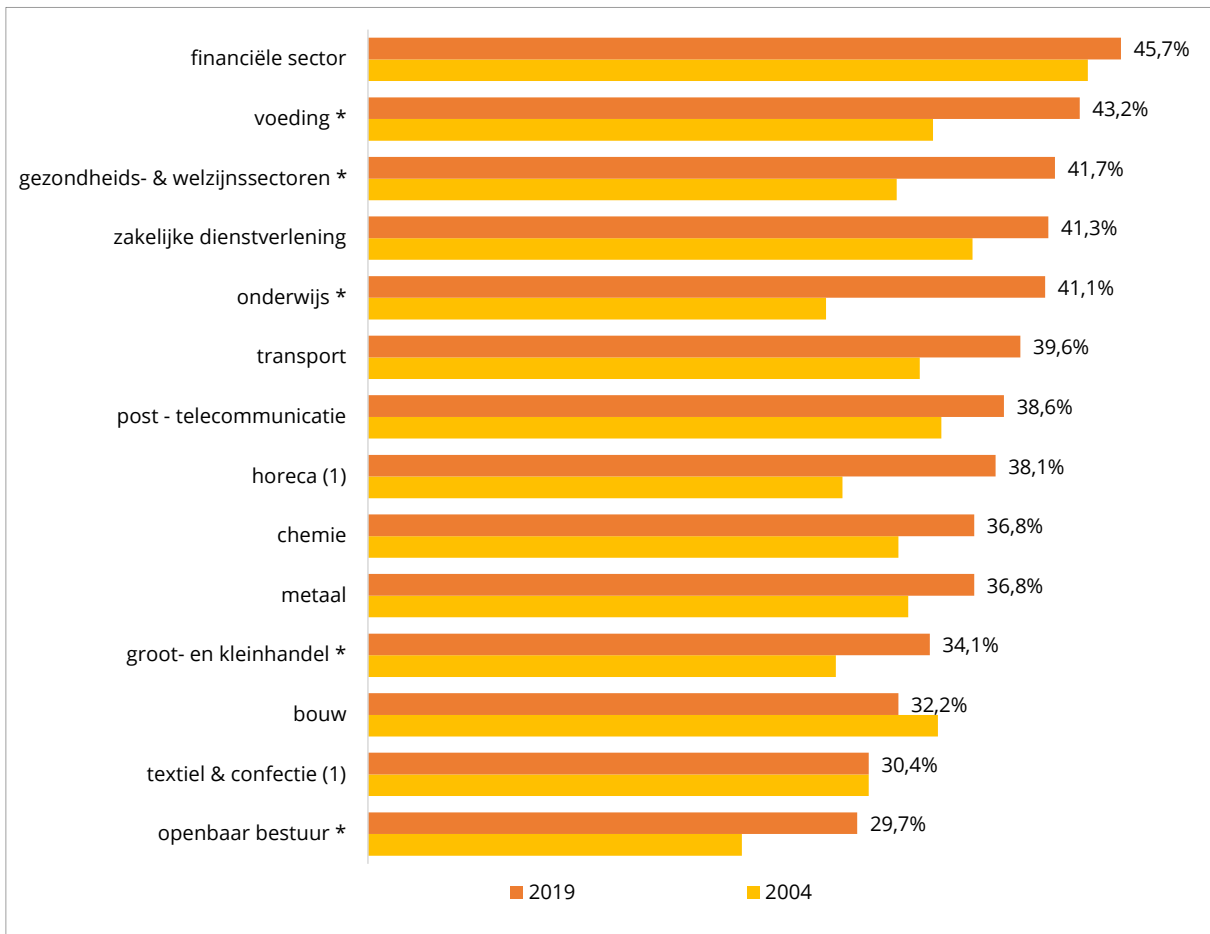
Figuur 11: Aandeel werknemers in zorg- of onderwijsfuncties met hoge werkdruk, 2013-2019

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor, werknemers, 2013-2019

Een opsplitsing naar sector leert dat de werkdruk in de periode 2004-2019 significant is gestegen in de voedingssector, de groot- en kleinhandel, het openbaar bestuur, de gezondheids- en welzijnssector en het onderwijs. In de andere sectoren kunnen we niet spreken van een significante afname of toename van de werkdruk. In 2019 vinden we het hoogste aandeel werknemers met hoge werkdruk in de financiële sector. Al sinds het begin van de werkbaarheidsmetingen ligt het aandeel met hoge werkdruk in deze sector boven de 40%.

Figuur 12: Aandeel werknemers met hoge werkdruk naar sector, 2019

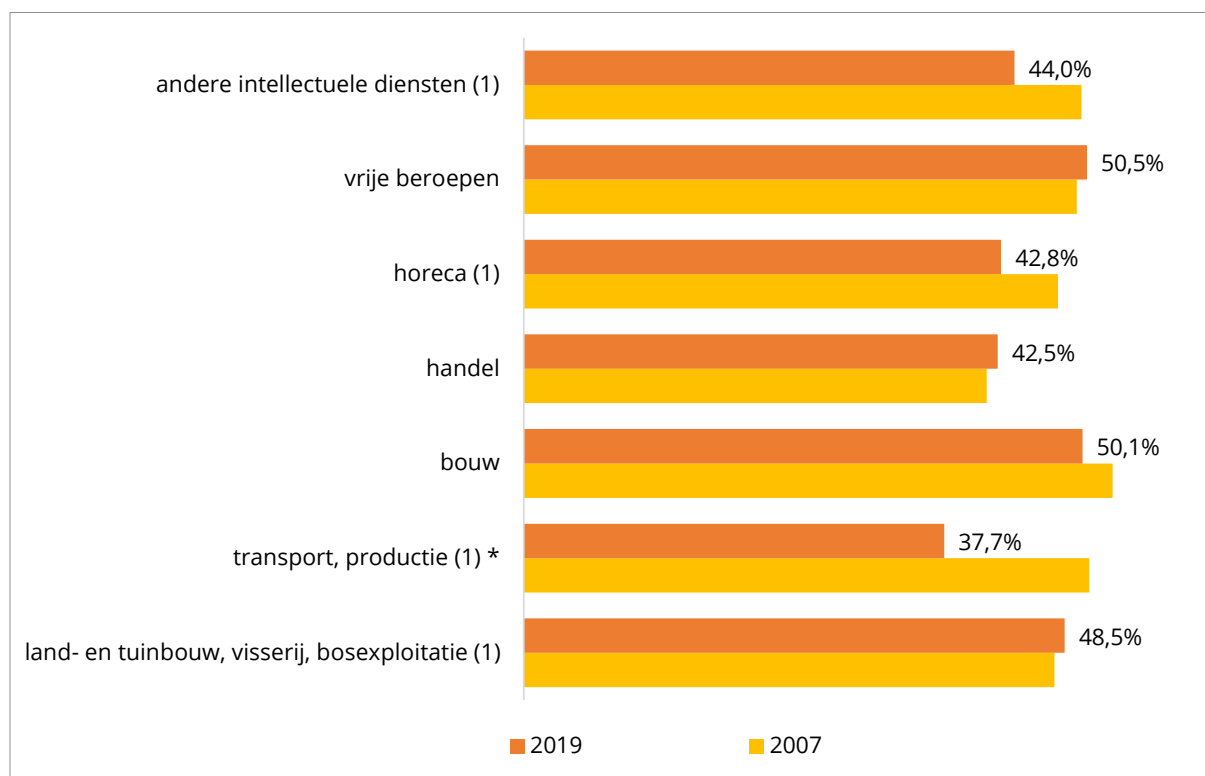
Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor, werknemers, 2004-2019

Leeswijzer: * significante evolutie in de periode 2004-2019, (1) minder dan 200 waarnemingen voor minstens één meetmoment

3.3.2 In de bouwsector en bij de vrije beroepen kampt één op de twee zelfstandige ondernemers met een hoge werkdruk

In twee sectoren rapporteert meer dan de helft van de zelfstandige ondernemingen hoge werkdruk: de bouw en de vrije beroepen. Bij de zelfstandige ondernemers zien we nauwelijks evolutie in de werkdruk per sector. Enkel voor de sector productie en transport is er sprake van een daling van de werkdruk. Mogelijk ligt het beperkt aantal waarnemingen voor deze sector aan de basis van deze schommelingen in het werkdrukpercentage.

Figuur 13: Aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar sector, 2019

Bron: Werkbaarheidsmonitor 2007, 2019, zelfstandige ondernemers

Leeswijzer: * significante evolutie in de periode 2007-2019, (1) minder dan 200 waarnemingen voor minstens één meetmoment

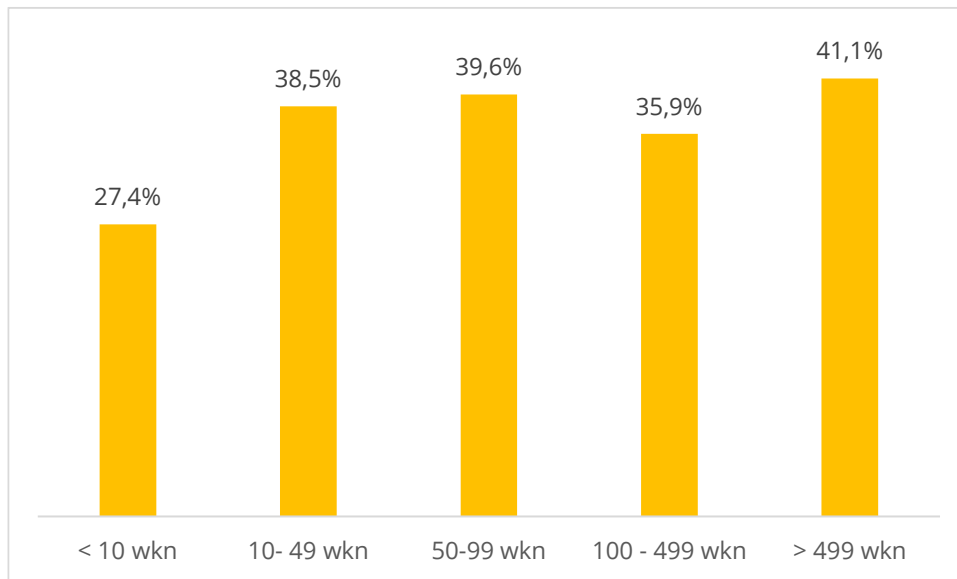
3.3.3 Hoge werkdruk nog meer in grotere organisaties

Bij werknemers uit micro-ondernemingen het minst sprake is van werkdruk. Bij de zelfstandige ondernemers doen de zelfstandigen zonder personeel het opvallend beter dan deze met personeel.

Bij de werknemers ligt in 2019 het aandeel met een hoge werkdruk met 27,4% het laagst bij de micro-ondernemingen, dit zijn ondernemingen met minder dan tien werknemers. Deze vaststelling geldt voor elke editie van de werkbaarheidsmetingen. Sinds 2004 is het aandeel werknemers met een hoge werkdruk in micro-ondernemingen nauwelijks toegenomen.

In alle andere grootteklassen rapporteren telkens meer dan een derde van de werknemers een hoge werkdruk. Ten aanzien van de nulmeting is telkens wel sprake van een significante toename van het aandeel werknemers met hoge werkdruk (voor exacte cijfers zie bijlage).

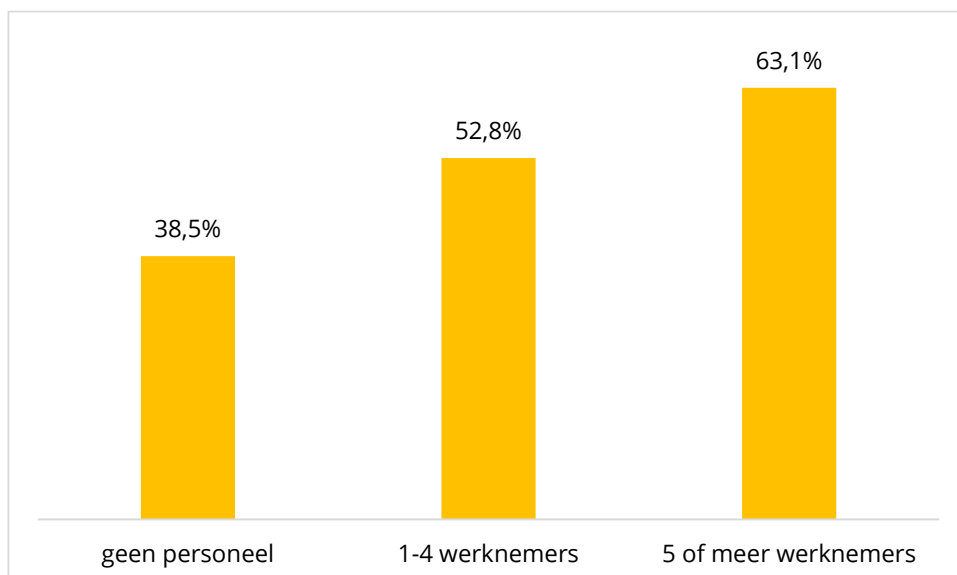
Figuur 14: Aandeel werknemers met hoge werkdruk naar ondernemingsgrootte, 2019

Bron: Werkbaarheidsmonitor werknemers 2019

Bij de zelfstandige ondernemers vinden we het laagste aandeel met hoge werkdruk bij de zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel). Van de zelfstandige ondernemers met vijf of meer mensen in dienst rapporteert zes op de tien hoge werkdruk. In vergelijking met de nulmeting in 2007 zijn er geen verschillen, het aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk lag toen voor de verschillende grootteklassen op hetzelfde niveau.

Figuur 15: Aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar ondernemingsgrootte, 2019

Bron: Werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers 2019

4. De werkdrukevolutie gecontroleerd voor veranderde steekproefsamenstelling

Alle bevindingen uit de bivariate analyse blijven overeind als we controleren voor een verandering in de samenstelling van de steekproef op het vlak van geslacht, leeftijd, beroep/sector en ondernemingsomvang. Dit is de voornaamste conclusie van onderstaande analyse.

In dit hoofdstuk gaan we na of de bevindingen over (de evolutie van) de werkdruk overeind blijven als we rekening houden met de veranderde samenstelling van de steekproef.

Voor de analyse maken we gebruik van de techniek van de logistische regressie. Deze methode is uitgebreid besproken in het rapport wat maakt werk werkbaar voor werknemers? (Bourdau'd'hui, Janssens, Vanderhaeghe, 2020c). De resultaten van logistische regressie zijn odds ratio's. Het interessante aan odds ratio's is dat ze gemakkelijk te interpreteren en onderling te vergelijken zijn.

Een odds is een kansverhouding 'problematisch/niet-problematisch' van een bepaalde deelpopulatie. Een odds ratio is een verhouding van twee odds die elk de kansverhouding 'problematisch/niet-problematisch' weergeven. Deze techniek laat bijvoorbeeld toe om, onder controle van alle andere variabelen, de kansverhouding van vrouwen met die van mannen (referentie) te vergelijken. Is de odds ratio significant groter dan 1, dan is er een grotere kansverhouding (meer risico) voor vrouwen dan voor mannen. Is de odds ratio significant kleiner dan 1, dan is er een kleinere kansverhouding (minder risico) voor vrouwen dan voor mannen. Verschilt de odds ratio niet significant van 1, dan kunnen we niet besluiten dat de kansverhouding van mannen en van vrouwen van elkaar verschilt.

4.1 Stijgt het aandeel werknemers met hoge werkdruk wanneer we rekening houden met een veranderde steekproefsamenstelling?

Is de toename van de werkdruk in de periode 2004-2019 bij de werknemers niet te wijten aan een veranderende samenstelling van de steekproef? Neemt de werkdruk bijvoorbeeld toe omdat er sinds 2004 meer vrouwen aan de slag zijn of omdat het aandeel van de zorg- en onderwijsfunctie in de tewerkstelling toeneemt? We bestuderen de evolutie van de werkdruk onder controle van geslacht, leeftijd, beroep en ondernemingsomvang.

We vergelijken de resultaten van logistische regressie (odds ratio's) van model 1 met enkel het meetmoment als verklarende variabele met deze van model 2 waarin we rekening houden met de controlevariabelen.

4.1.1 Ja: de werkdruk voor werknemers stijgt

Wanneer we controleren voor een aantal kenmerken van de steekproef (geslacht, leeftijd, beroepsgroep, ondernemingsgrootte) dan is er sinds de meting 2016 sprake van een toename van het aandeel werknemers met een hoge werkdruk en dit in vergelijking met de nulmeting. In de meting 2013 was er sprake van een afname. Concreet betekent dit dat de evolutie in de werkdruk die we bivariaat vaststellen niet kan (weg)verklaard worden door veranderingen in de steekproef op het vlak van de gecontroleerde kenmerken.

De analyse laat ook zien dat een aantal andere vaststellingen uit de bivariate analyse overeind blijven:

- Vrouwen worden vaker dan mannen geconfronteerd met een hoge werkdruk maar de odds ratio voor gender (1,09) - en dus het risico om terecht te komen in een job met hoge werkdruk- is bijvoorbeeld in vergelijking met de odds ratio voor beroep beperkt;
- Werknemers in kader/directiefuncties lopen het meeste risico op een problematische werkdruksituatie, zij hebben meer dan twee keer (odds ratio 2,51) zoveel kans om terecht te komen in een job met hoge werkdruk dan de uitvoerende bedienden (referentie);
- De werkdruksituatie van de 55+ is het meest gunstig;
- Werknemers in micro-ondernemingen scoren het best op het vlak van werkdruk.

Tabel 1: Evolutie van de prevalentie van werkdruk bij werknemers multivariate analyse onder controle van de gender, leeftijd, beroep en organisatieomvang, 2004-2019

persoons- en werkkenmerken	odds ratio's model 1	odds ratio's model 2
meting (ref. 2004)		
2007	0,98	0,97
2010	1,00	0,99
2013	0,91	0,90
2016	1,30	1,27
2019	1,34	1,31
geslacht (ref. man)		
vrouw		1,09
beroep (ref. uitvoerend bediende)		
kortgeschoolde arbeider		0,94
geschoolde arbeider, technicus		0,87
middenkader/professional		1,78
kader/directie		2,51
zorg-/onderwijsberoep		1,20
leeftijd (ref. -30 jaar)		
30-39 jaar		1,24
40-49 jaar		1,21
50-54 jaar		1,20
55+ jaar		0,89
organisatieomvang (ref. min 10 werknemers)		
10 tot 49 werknemers		1,26
50 tot 99 werknemers		1,31
100 tot 499 werknemers		1,25
vanaf 500 werknemers		1,39

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor - werknemers 2004 - 2019

Technische noten:

- N model 1 = 67.337, N model 2 = 63.163;
- modelfit Nagelkerke R²: model 1 = 0,007, model 2 = 0,045.

Leeswijzer:

- odds ratio's in het vet wijzen op een **significante** samenhang ($p < 0,05$), **odds ratio's kleiner dan 1** bv kortgeschoolde arbeiders, wijzen op een *kleinere* kansverhouding van een specifieke deelgroep ten opzichte van de referentiegroep, **odds ratio's groter dan 1** bijvoorbeeld kader/directie, wijzen op een *grotere* kansverhouding van een specifieke deelgroep ten opzichte van de referentiegroep;
- **interpretatie odds ratio's**: de kansverhouding 'al dan niet hoge werkdruk' ligt - in model 2 en onder controle van de andere variabelen - bij vrouwen 1,09 keer hoger dan bij de mannen.

4.2 Blijft het aandeel zelfstandige ondernemers met een hoge werkdruk stabiel als we rekening houden met een veranderende steekproefsamenstelling?

In deze paragraaf stellen we ons de vraag of de stagnatie van de werkdruk bij zelfstandige ondernemers niet te wijten is aan een veranderende samenstelling van de steekproef. Zo neemt het aandeel van de vrouwen, de 55+-ers en de intellectuele diensten in de populatie toe. Deze deelgroepen scoren doorgaans beter op het vlak van ervaren werkdruk waardoor mogelijk veranderingen in de werkdruk verborgen blijven. We bestuderen de evolutie van de werkdruk onder controle van geslacht, leeftijd, sector en ondernemingsomvang.

Voor de analyse maken we ook hier gebruik van de techniek van de logistische regressie. We vergelijken de resultaten van de logistische regressie (odds ratio's) van model 1 met enkel het meetmoment als verklarende variabele. In het tweede model (model 2) voegen we een aantal controlevariabelen toe en gaan we na of de werkdruk nog steeds stabiel blijft als we hiermee rekening houden.

4.2.1 Ja: de werkdruk voor zelfstandige ondernemers 2019 ligt op hetzelfde niveau als bij de nulmeting in 2007

Voor de zelfstandige ondernemers ligt de werkdruk in 2019 op hetzelfde niveau als in 2007, de nulmeting voor zelfstandige ondernemers. Deze schijnbare stilstand verbergt een daling van de werkdruk in de periode 2007-2013, gevolgd door een toename in de daaropvolgende periode.

Wanneer we controleren voor een aantal kenmerken van de steekproef (geslacht, leeftijd, sector, ondernemingsgrootte) dan blijven de conclusies ongewijzigd. Concreet betekent dit dat de evolutie in de werkdruk die we bivariaat vaststellen niet kan (weg)verklaard worden door veranderingen in de steekproef op het vlak van de gecontroleerde kenmerken.

De analyse laat zien dat ook een aantal andere vaststellingen uit de bivariate analyse overeind blijven:

- Vrouwelijke zelfstandige ondernemers worden minder vaak dan mannelijke zelfstandige ondernemers geconfronteerd met een hoge werkdruk, we spreken over risico dat 1,32 (0,76 -1) keer lager ligt dan bij de mannen³;
- Vooral zelfstandige ondernemers met een vrij beroep lopen meer risico op een problematische werkdruksituatie;
- De werkdruksituatie van de 55+ is het meest gunstig;

³ Een opsplitsing van het model in enerzijds de periode 2007-2013 en anderzijds 2016-2019 leert dat voor periode 2016-2019 er geen verschil is tussen mannen en vrouwen

- Zelfstandige ondernemers zonder personeel (zzp'ers) scoren het best op het vlak van werkdruk.

Tabel 2: Evolutie van de prevalentie van werkdruk bij zelfstandige ondernemers multivariate analyse onder controle van de gender, leeftijd, sector en organisatieomvang, 2007-2019

persoons- en werkkenmerken	odds ratio's model 1	odds ratio's model 2
meting (ref. 2007)		
2010	0,84	0,87
2013	0,69	0,72
2016	0,86	0,91
2019	0,98	1,08
geslacht (ref. man)		
vrouw		0,76
leeftijd (ref. -30 jaar)		
30-39 jaar		1,35
40-49 jaar		1,17
50-54 jaar		1,01
55+ jaar		0,67
sector (ref. ongewogen gemiddelde sectoren)		
landbouw		1,00
handel		0,88
bouw		0,98
horeca		0,96
vrije beroepen		1,62
transport/productie		0,81
intellectuele diensten		1,16
overige sectoren		0,80
organisatieomvang (ref. geen werknemers)		
1 tot 4 werknemers		1,92
5 tot 9 werknemers		3,03
10 of meer werknemers		3,01

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor – zelfstandige ondernemers 2007 - 2019

Technische noten:

- N model 1 = 12.824, N model 2 = 12.170;
- modelfit Nagelkerke R²: model 1 = 0,006, model 2 = 0,089.

Leeswijzer:

- odds ratio's in het vet wijzen op een **significante** samenhang ($p < 0,05$), **odds ratio's kleiner dan 1** bv handel, wijzen op een *kleinere* kansverhouding van een specifieke deelgroep ten opzichte van de referentiegroep, **odds ratio's groter dan 1** bijvoorbeeld vrije beroepen, wijzen op een *grotere* kansverhouding van een specifieke deelgroep ten opzichte van de referentiegroep;
- **interpretatie odds ratio's**: de kansverhouding 'al dan niet hoge werkdruk' ligt – in model 2 en onder controle van de andere variabelen - bij vrouwen 0,76 keer lager dan bij de mannen.

5. Is hoge werkdruk een probleem?

Hoge werkdruk komt van alle onderzochte risicofactoren het vaakst voor en verhoogt meer dan de andere risicofactoren de kans op werkstress/burn-outsymptomen en op een onevenwicht in de werk-privécombinatie.

Ook heeft hoge werkdruk onrechtstreeks een aantoonbare impact op de duurzame inzetbaarheid van werknemers en zelfstandige ondernemers. Hoge werkdruk gaat samen met een hogere verloopintentie en meer ziekteverzuim en is nadelig voor de intentie om door te werken tot het pensioen. Voor zelfstandige ondernemers gaat hoge werkdruk gepaard met minder tevredenheid over de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap.

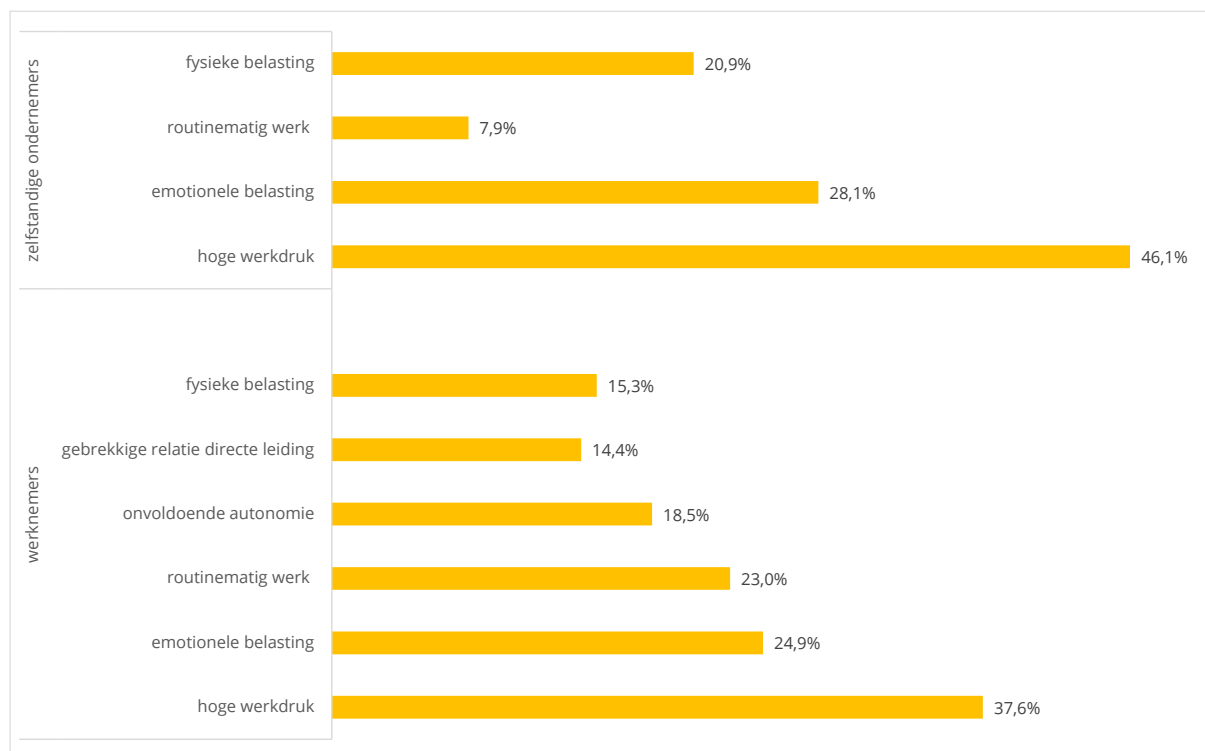
In dit hoofdstuk geven we een antwoord op vier vragen:

- Hoe vaak komt werkdruk voor (prevalentie) in vergelijking met de andere risicofactoren?
- Wat is de impact van hoge werkdruk op de verschillende aspecten van werkbaar werk (werkstress/burn-outsymptomen, motivatie, leermogelijkheden en werk-privébalans)?
- Hoe verhoudt de impact van hoge werkdruk op werkbaar werk zich ten aanzien van de impact van andere risicofactoren?
- Hoe sterk hangt werkdruk samen met duurzame inzetbaarheid en langere loopbanen?

5.1 Werkdruk komt van alle risicofactoren het vaakst voor

De Vlaamse werkbaarheidsmonitoring brengt naast werkdruk ook een aantal andere risicofactoren in kaart. Door werkdruk strikt te definiëren, is het mogelijk het belang van het aspect werkdruk 'werktempo en werkhoeveelheid' af te zetten tegen dat van de andere risicofactoren. Concreet gaat het voor werknemers over emotionele belasting, routinematig werk, onvoldoende autonomie, gebrekkige relatie met de leidinggevende en fysiek belastende arbeidsomstandigheden. Bij de zelfstandige ondernemers is om evidente redenen onvoldoende autonomie en relatie met de leidinggevende niet bevraagd.

Figuur 16: Prevalentie van de werkbaarheidsrisico's, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019

Zoals uit figuur 16 blijkt is hoge werkdruk de belangrijkste risicofactor voor werknemers en zelfstandige ondernemers. Respectievelijk 37,6% en 46,1% ervaart hoge werkdruk. De vijf andere risicofactoren komen minder vaak voor. Emotionele belasting komt op de tweede plaats met 24,9% voor werknemers en 28,1% voor zelfstandige ondernemers. De percentages voor de andere risicofactoren (routinematig werk, onvoldoende autonomie, relatie directe leiding en fysieke belasting) liggen nog lager.

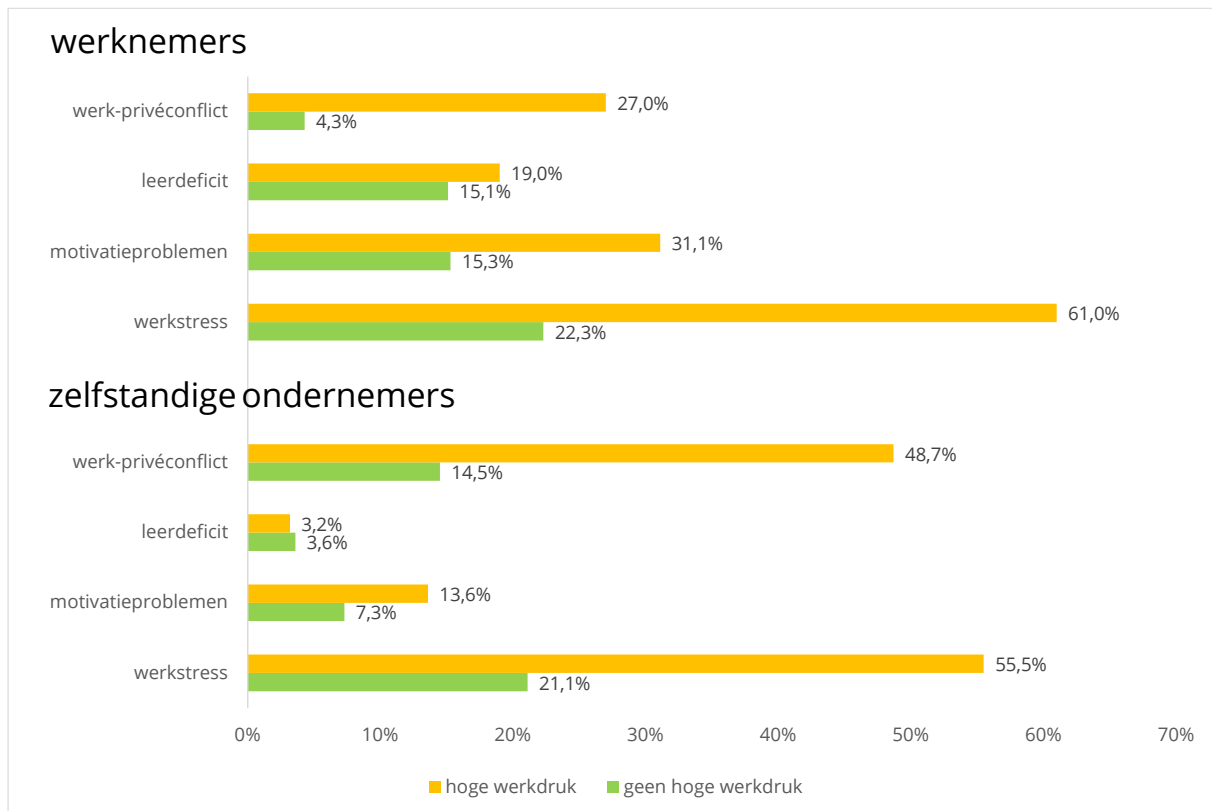
Uit verdere analyse van de data blijkt dat voor drie op de tien werknemers die in 2019 met hoge werkdruk worden geconfronteerd dit de enige risicofactor is (dit komt overeen met 10,8% van alle werknemers). Bij de zelfstandige ondernemers is dat vier op de tien (of 18,3% van alle zelfstandige ondernemers).

5.2 Aanvaardbare werkdruk essentieel voor werkstresspreventie en haalbare werk-privécombinatie

Hoge werkdruk verhoogt vier tot zes maal de kans op werkstress, het ontwikkelen van burn-outsymptomen en het ontstaan van een werk-privéconflict. Voor motivatieproblemen verdubbelt de kansverhouding, voor het ontwikkelen van een leerdeficit speelt hoge werkdruk nauwelijks een rol.

Is er een verschil tussen de respondenten met aanvaardbare werkdruk versus diegenen met hoge werkdruk op het vlak van werkbaar werk? In onderstaande figuren geven we voor 2019 bivariate de relatie tussen de situatie op het vlak van werkdruk en respectievelijk werkstress/motivatieproblemen/leerdeficit en problemen in de werk-privécombinatie.

Figuur 17: Aandeel respondenten met werkstress/motivatieproblemen/leerdeficit of werk-privéconflict, naar mate werkdruk, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019.

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019

Uit de figuur blijkt dat één op de vijf (21,1%) werknemers die in hun werksituatie geen hoge werkdruk ervaren, werkstressklachten rapporteren. Bij werknemers die wel te maken krijgen met hoge werkdruk is dat meer dan de helft (61%). Bij zelfstandige ondernemers liggen de bevindingen in dezelfde grootteorde. In de figuur zien we dat werkdruk ook een grote impact heeft op de werk-privécombinatie. Bij werknemers stijgt het aandeel met een werk-privéconflict van 4,3% naar 27% als er sprake is van hoge werkdruk, bij zelfstandige ondernemers gaat dit aandeel van 14,5% naar 48,7%.

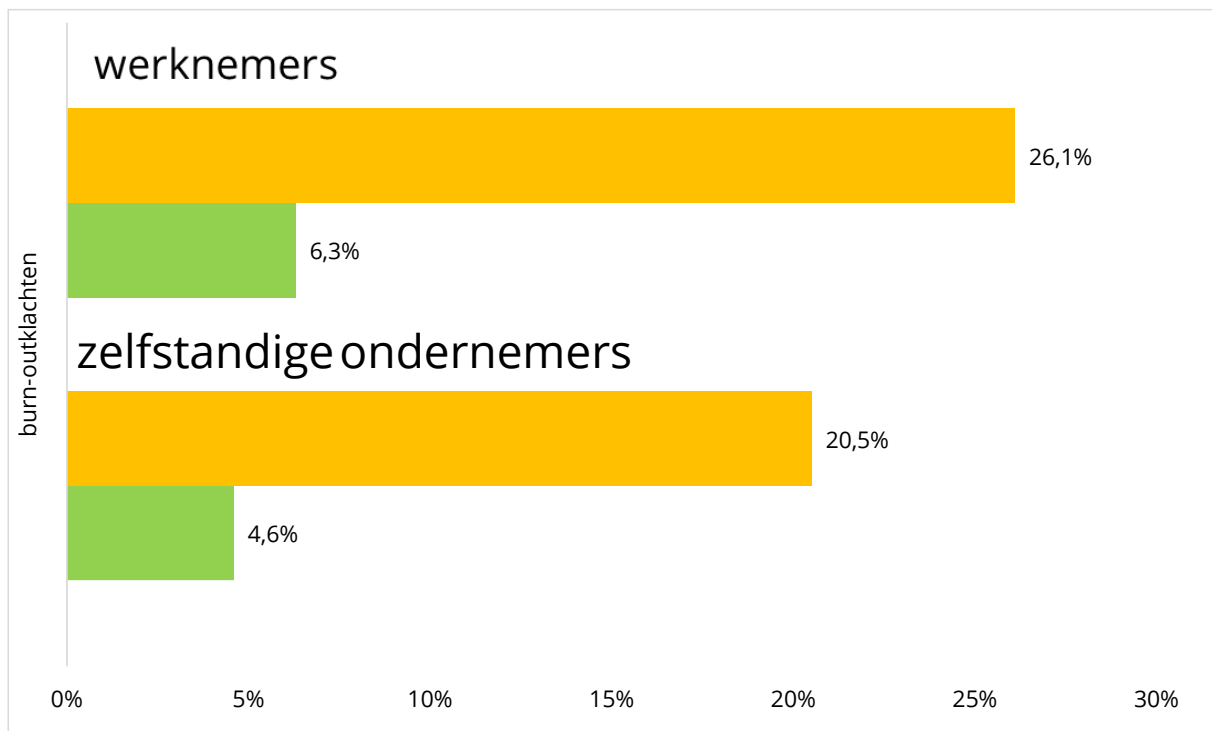
Het effect van hoge werkdruk op motivatieproblemen is beperkter. Toch betekent dit niet dat hoge werkdruk geen impact heeft op de motivatie. We zien ongeveer een verdubbeling van het aandeel respondenten met motivatieproblemen indien er sprake is van hoge werkdruk.

Hoge werkdruk heeft zo goed als geen impact op de leermogelijkheden van de respondenten. Enkel bij de werknemers is er sprake van een lichte kansverhoging op een leerdeficit in het geval

van hoge werkdruk. Bij zelfstandige ondernemers heeft een hoge werkdruk geen impact op de leer mogelijkheden.

De gegevens van de werkbaarheidsmeting laten toe een specifieke groep van werknemers en zelfstandige ondernemers met burn-outsymptomen af te bakenen. Het gaat over een groep waar het niveau van psychische vermoeidheid (overmatige werkstress) zodanig oploopt dat de betrokkene dreigt uit te vallen. Een gedetailleerde analyse vindt de lezer in het rapport van de Stichting Innovatie & Arbeid over burn-out (Bourdeaud'hui e.a. 2022). Uit deze analyse (figuur 18) blijkt dat hoge werkdruk het risico op burn-outsymptomen aanzienlijk doet toenemen. Bij de respondenten (werknemers of zelfstandige ondernemers) die in hun arbeidssituatie geconfronteerd worden met hoge werkdruk is er bij meer dan één op de vijf sprake van burn-outsymptomen. Deze mensen aan boord houden vraagt extra inspanningen. Wanneer de werkdruk onder controle is, daalt dit aandeel naar één op de twintig.

Figuur 18: Aandeel respondenten met burn-outsymptomen, naar mate van werkdruk, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019

5.3 Hoge werkdruk heeft van alle risicofactoren het meeste impact

Van alle onderzochte risicofactoren heeft hoge werkdruk het meeste impact op werkstress/burn-outsymptomen en het ontstaan van een werk-privéconflict. Emotionele belasting en relatie leiding (bij werknemers) komen op de tweede plaats.

In verschillende rapporten wordt de relatie tussen de risicofactoren en werkbaar werk uitgebreid geanalyseerd (Bourdeaud'hui, R. , Janssens, F., Vanderhaeghe, S., 2020b, 2020c, 2022). In deze rapporten worden voor de vier werkbaarheidsindicatoren (afhankelijke variabelen: werkstress/burn-outsymptomen, motivatie, leermogelijkheden en werk-privébalans) via de techniek van de logistische regressie⁴ de odds ratio's voor werkdruk bepaald. Deze analyses maken duidelijk hoe belangrijk hoge werkdruk is voor het ontstaan van werkbaarheidsproblemen, maar ook hoe de impact van werkdruk zich verhoudt tot de andere risicofactoren. Hiervoor moeten we de odds ratio's van de verschillende analyses met elkaar vergelijken. De relevante odds ratio's uit de verschillende analyses zijn opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel 3: Odds ratio's voor de risico-indicatoren voor verschillende aspecten van werkbaar werk, werknemers, 2004-2019

	werkstress	welbevinden in het werk	leermogelijkheden	werk-privébalans	burn-outsymptomen
kenmerken van de arbeidssituatie					
werkdruk					
geen hoge werkdruk	R	R	R	R	R
hoge werkdruk	4,31***	2,21***	1,14***	5,55***	6,26***
emotionele belasting					
geen emotioneel belastend werk	R	R	R	R	R
emotioneel belastend werk	2,07***	1,56***	ns	2,37***	2,71***
taakvariatie					
voldoende taakvariatie	R	R	R	R	R
onvoldoende taakvariatie	1,31***	4,11**	6,24***	ns	1,50***
autonomie					
voldoende autonomie	R	R	R	R	R
onvoldoende autonomie	1,46***	1,52***	2,33***	1,36***	1,83***
ondersteuning leiding					
voldoende ondersteuning directe leiding	R	R	R	R	R
onvoldoende ondersteuning directe leiding	2,15***	3,92***	4,05***	1,98***	2,84***
fysieke arbeidsomstandigheden					
geen belastende arbeidsomstandigheden	R	R	R	R	R
belastende arbeidsomstandigheden	1,67***	1,38***	1,35***	1,43***	1,73***

De odds ratio's zijn berekend onder controle van een aantal achtergrondvariabelen: geslacht, leeftijd, beroep, arbeidstijd, ondernemingsgrootte, gezinssituatie, type contract en meetmoment

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor werknemers, 2004-2019

⁴ In de logistische regressies worden voor de afhankelijke variabelen volgende situaties met elkaar vergeleken: aanvaardbare werkstress versus werkstress, aanvaardbare werkstress versus burn-outsymptomen, geen motivatieproblemen versus problemen met motivatie, geen leerdeficit versus een leerdeficit, haalbare werk-privécombinatie versus werk-privéconflict.

Tabel 4: Odds ratio's voor de risico-indicatoren voor verschillende aspecten van werkbaar werk, zelfstandige ondernemers, 2007-2019

	werkstress	welbevinden in het werk	leermogelijkheden	werk-privébalans	burn-outsymptomen
kenmerken van de arbeidssituatie					
werkdruk					
geen hoge werkdruk	R	R	R	R	R
hoge werkdruk	3,67***	2,43***	ns	3,99***	5,63***
emotionele belasting					
geen emotioneel belastend werk	R	R	R	R	R
emotioneel belastend werk	2,15***	2,15***	ns	2,40***	3,00***
taakvariatie					
voldoende taakvariatie	R	R	R	R	R
onvoldoende taakvariatie	1,38***	5,03***	10,20***	ns	1,60***
fysieke arbeidsomstandigheden					
geen belastende arbeidsomstandigheden	R	R	R	R	R
belastende arbeidsomstandigheden	1,65***	1,42***	ns	1,52***	1,70***

De odds ratio's zijn berekend onder controle van een aantal achtergrondvariabelen: geslacht, leeftijd, sector, gewerkte uren, ondernemingsgrootte, gezinssituatie, groeiverwachtingen, anciënniteit en meetmoment.

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2007-2019

Uit de tabellen blijkt dat hoge werkdruk een belangrijke voorspeller is voor het ontstaan van werkstress/burn-outsymptomen en problemen in de werk-privécombinatie. De kansverhouding 'al dan niet problematisch' ligt voor elk van deze werkbaarheidsindicatoren tussen de vier en zes keer hoger wanneer er sprake is van hoge werkdruk dan wanneer de werkdruk aanvaardbaar is. Emotionele belasting en relatie directe leiding (bij werknemers) komen als voorspellers op de tweede plaats met een kansverhouding die twee à drie keer hoger ligt. De andere risicofactoren (afwisseling in het werk, autonomie en fysieke belasting) hebben minder impact;

Voor het al dan niet hebben van motivatieproblemen is niet de hoge werkdruk maar zijn wel het hebben van routinematig werk en een slechte relatie met de direct leidinggevende de belangrijkste voorspellers, de kansverhouding 'al dan niet motivatieproblemen' ligt -onder controle van alle andere variabelen - bij de respondenten met een hoge werkdruk ongeveer twee keer zo hoog dan wanneer de werkdruk aanvaardbaar is, in het geval van onvoldoende afwisseling in het werk of gebrekkige relatie met de direct leidinggevende spreken we over een kansverhouding die vier à vijf keer zo hoog ligt.

De tabellen laten ook zien dat hoge werkdruk nauwelijks een issue is in het geval van een leerdeficit.

Impact van werkdruk, emotionele belasting en relatie leiding in beeld

We kunnen deze bevindingen ook grafisch voorstellen. We focussen op het samenspel van de belangrijkste risicofactoren namelijk werkdruk, emotionele belasting en relatie leiding.. Om de vergelijking zo zuiver mogelijk te maken gaan we uit van een niet-problematische situatie voor de risicofactoren routinematig werk, onvoldoende autonomie en fysieke belasting. De analyse wordt

uitgevoerd op de totale databank⁵. voor werknemers 2004-2019, voor zelfstandige ondernemers 2007-2019.

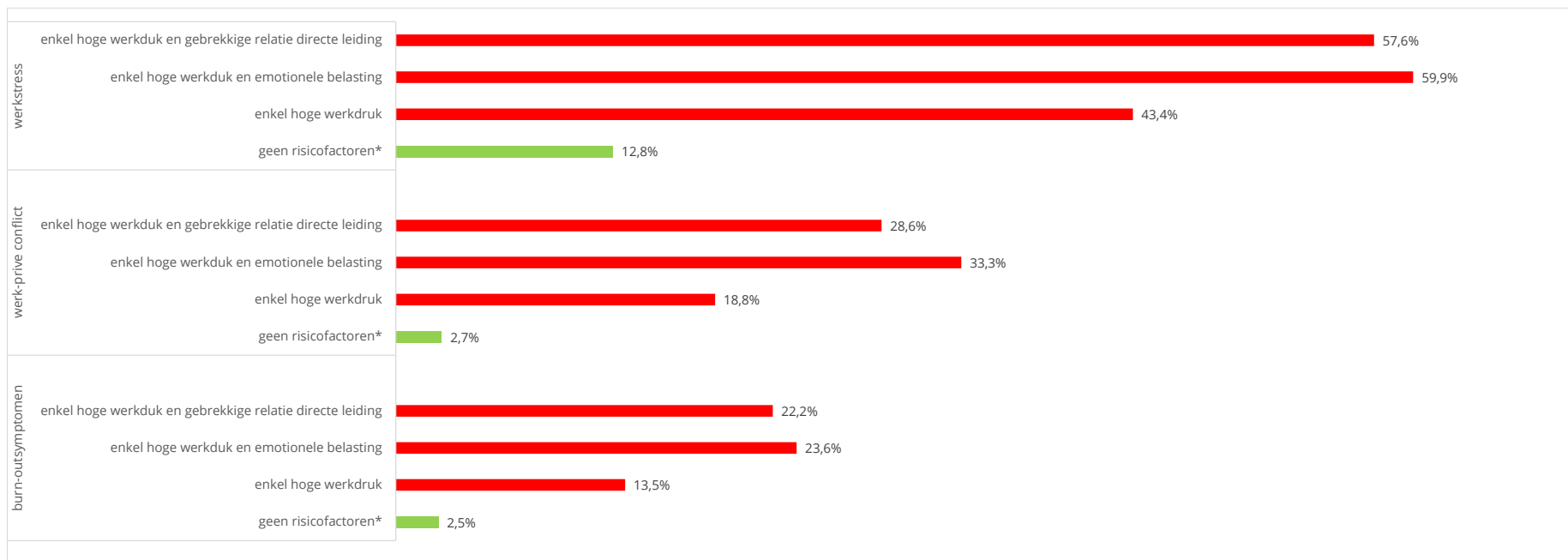
De figuur geeft aan dat hoge werkdruk een centrale rol speelt bij werkstress/burn-outsymptomen en het onevenwicht in de werk-privécombinatie. We vergelijken het aandeel werknemers met respectievelijk werkstress/burn-outsymptomen/onevenwicht in de werk-privécombinatie voor verschillende combinaties van risico's in de arbeidssituatie.

Ongeveer zes op de tien respondenten (werknemers of zelfstandige ondernemers) die geconfronteerd worden met hoge werkdruk en daarnaast aangeven dat ze een gebrekkige relatie hebben met hun direct leidinggevende of geconfronteerd worden met emotionele belasting, rapporteren werkstress. Wanneer de relatie met de leidinggevende goed is of de emotionele belasting aanvaardbaar, daalt dit aandeel naar ongeveer vier op de tien.

Voor 10,8% van alle werknemers en voor 18,3% van alle zelfstandige ondernemers vormt hoge werkdruk de enige risicofactor. Van deze werknemers ervaart 43,6% werkstress, 18,8% een werk-privéconflict en 13,5% rapporteert burn-outsymptomen. Bij de zelfstandige ondernemers gaat het over respectievelijk 46,4%, 43,6% en 14,1%. Bij de zelfstandige ondernemers is de impact van hoge werkdruk op de werk-privésituatie veel groter dan bij de werknemers.

⁵ Er wordt bij deze analyse geen rekening gehouden met de achtergrondvariabelen, dit om de celgrootte voldoende hoog te houden.

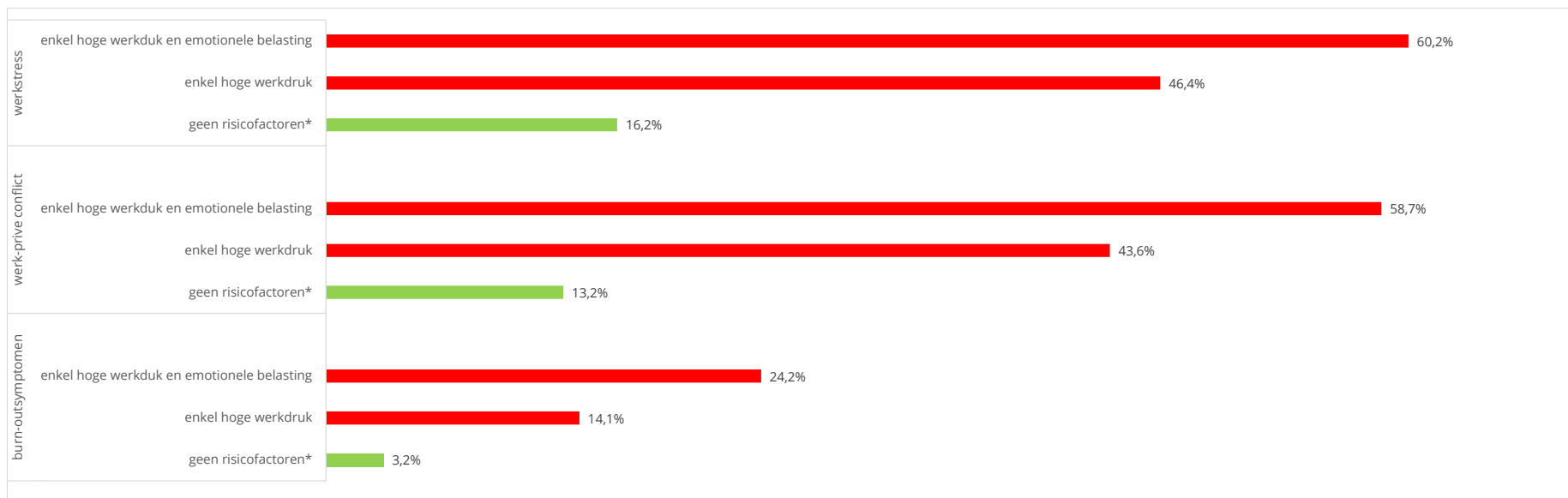
Figuur 19: Aandeel werknemers met werkstress/burn-outsymptomen en onevenwicht in de werk-privécombinatie voor verschillende combinaties van werkbaarheidsrisico's, 2004-2019

Legende:* geen risicofactoren: aanvaardbare werkdruk, geen emotioneel belastend werk, voldoende afwisseling en autonomie, goede relatie met de direct leidinggevende en geen fysiek belastende arbeidsomstandigheden.

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor werknemers, 2004-2019

Figuur 20: Aandeel zelfstandige ondernemers met werkstress/burn-outsymtomen en onevenwicht in de werk-privécombinatie voor verschillende combinaties van werkbaarheidsrisico's, zelfstandige ondernemers, 2007-2019

Legende:* geen risicofactoren: aanvaardbare werkdruk, geen emotioneel belastend werk, voldoende afwisseling en geen fysiek belastende arbeidsomstandigheden.

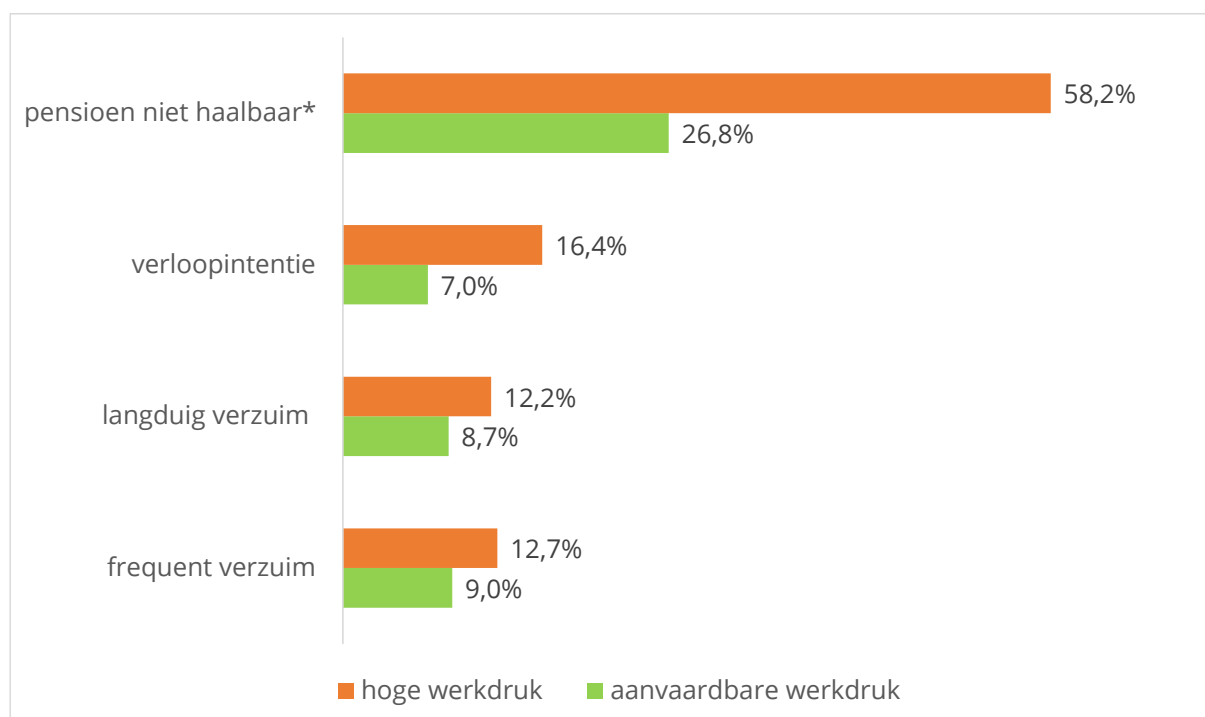
Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2007-2019

5.4 Samenhang werkdruk en duurzame inzetbaarheid

Hoge werkdruk maakt een verschil voor een aantal aspecten die we onder de noemer van duurzame inzetbaarheid kunnen vatten.

Bij werknemers kijken we naar de samenhang met ziekteverzuim, verloopintentie en haalbaarheid van werken tot het pensioen, bij de zelfstandige ondernemers naar tevredenheid over het zelfstandig ondernemerschap en naar haalbaarheid van werken tot het pensioen.

Figuur 21: Samenhang werkdruk en duurzaamheidsparameters, werknemers, 2019

*Voor werknemers van 40 jaar of ouder

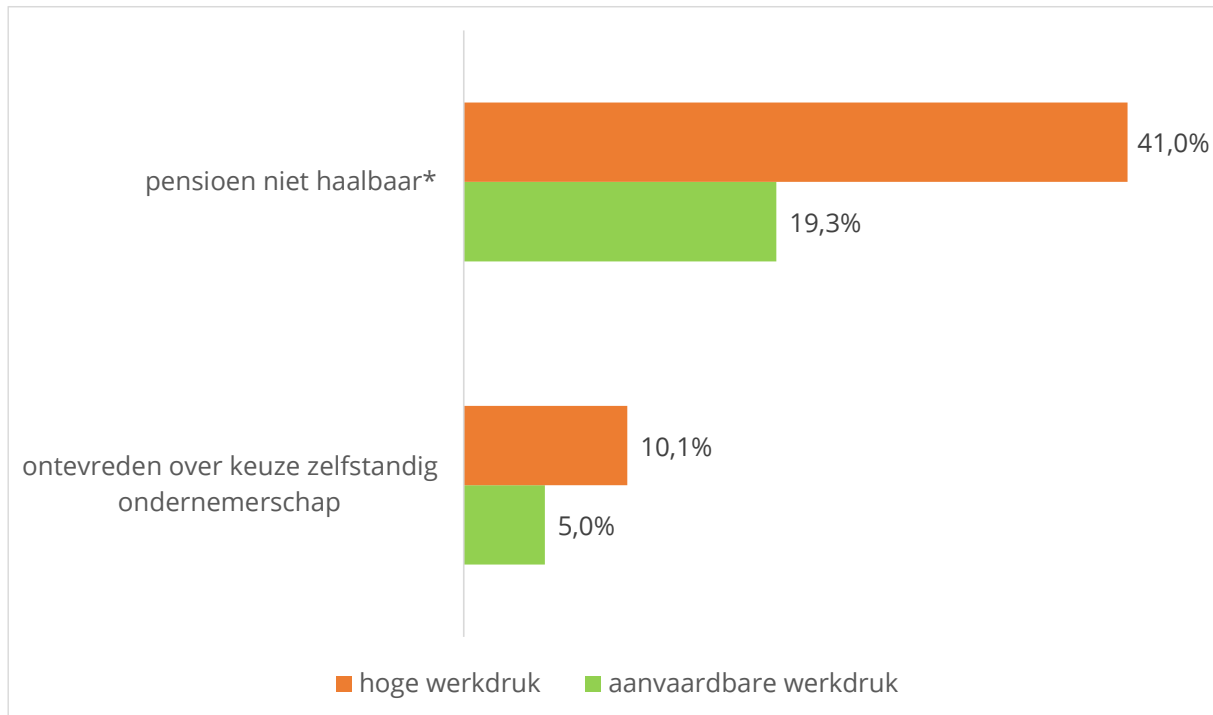
Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor Werknemers 2019

In de groep werknemers met een aanvaardbare werkdruk tellen we in 2019 9% frequente verzuimders (dit zijn werknemers die in het afgelopen jaar drie keer of meer afwezig waren op het werk wegens ziekte of ongeval). Bij hun collega's met een hoge werkdruk noteren we een aandeel van 12,7%. Voor langdurig ziekteverzuim (dit zijn werknemers die in het afgelopen jaar meer dan 20 dagen afwezig waren op het werk wegens ziekte of ongeval) registreren we met respectieve percentages van 8,7% en 12,2% een gelijkaardig patroon.

De samenhang tussen werkdruk en verloopintentie blijkt nog uitgesprokener. Terwijl 7% van de werknemers met een aanvaardbare werkdruk actief op zoek is naar ander werk, ligt dit aandeel meer dan dubbel zo hoog in de groep in een problematische situatie op het vlak van werkdruk (16,4%).

Ook in de discussie over het langer aan de slag houden/blijven van 'oudere' werknemers blijkt werkdruk een belangrijk item. De vraag in de werkbaarheidsmeting 2019 naar de haalbaarheid om in de huidige job door te werken tot de pensioenleeftijd levert een negatief antwoord op bij zowat een kwart (26,8%) van de werknemers van veertig jaar en ouder met een aanvaardbare werkdruk. Bij de collega's veertigplussers met een hoge werkdruk verdubbelt dit aandeel en loopt op tot 58,2%.

Figuur 22: Samenhang werkdruk en duurzaamheidsparameters, zelfstandige ondernemers, 2019

*Voor zelfstandige ondernemers van 40 jaar of ouder

Bron: Vlaamse Werkbaarheidsmonitor Zelfstandige ondernemers, 2019

Ook voor zelfstandige ondernemers blijkt werkdruk een belangrijk item om langer aan de slag te blijven. De vraag in de werkbaarheidsmeting 2019 naar de haalbaarheid om in de huidige job door te werken tot de pensioenleeftijd levert een negatief antwoord op bij zowat één op de vijf (19,3%) van de zelfstandige ondernemers van veertig jaar en ouder met een aanvaardbare werkdruk. Bij de collega's veertigplussers met een hoge werkdruk verdubbelt dit aandeel en loopt op tot 41%.

Van de zelfstandige ondernemers met een lage werkdruk zijn acht op de tien tevreden met hun keuze voor het zelfstandig ondernemerschap, 15% is neutraal en 5% is (zeer) ontevreden. Wanneer er sprake is van hoge werkdruk dan daalt het aandeel dat tevreden is naar zeven op de tien, 20% is neutraal en is 10% (zeer) ontevreden met zijn of haar keuze.

6. Kenmerken van de jobs met hoge werkdruk

Op de totale populatie combineren 15% van de werknemers en 18% van de zelfstandige ondernemers hoge werkdruk en emotionele belasting. Deze respondenten zien de al hoge kansverhouding voor werkdruk voor de werkstress/burn-outsymptomen en problemen in de werk-privécombinatie nog eens twee tot drie keer hoger worden.

Een kwart van alle werknemers combineren in 2019 hoge werkdruk en structurele bereikbaarheid, een op de zeven hoge werkdruk en overwerk zonder recuperatie. Bijna vier op de tien van alle zelfstandige ondernemers combineren in 2019 hoge werkdruk en werkweken van 50 uur of meer. Deze respondenten zien vooral hun risico op problemen in de werk-privécombinatie aanzienlijk toenemen.

Werknemers die leiding geven of zelfstandige ondernemers met personeel in dienst, ervaren vaker hoge werkdruk dan wanneer dit niet het geval is. Vooral bij (midden)kaders ligt de werkdruk aanzienlijk hoger wanneer de respondenten leiding geven aan andere werknemers dan bij hun collega's die geen leiding geven

In dit hoofdstuk bekijken we de kenmerken van jobs met een hoge werkdruk. Met welke andere risicofactoren komt hoge werkdruk vaak samen voor? We bekijken de combinatie van hoge werkdruk met respectievelijk emotionele belasting, werken buiten de uren en leidinggeven.

6.1 Hoge werkdruk en emotionele belasting: een veelvoorkomende combinatie

Hoge werkdruk mag dan wel de belangrijkste risicofactor zijn voor werkstress/burn-out en voor het werk-privéconflict, in heel wat werksituaties is hoge werkdruk niet het enige probleem. Hoge werkdruk komt vaak voor in combinatie met emotioneel belastend werk.

In 2019 is bij ongeveer één op de drie werknemers met hoge werkdruk, hoge werkdruk de enige van de zes onderzochte risicofactoren die oploopt tot een problematisch niveau. Dit betekent dat er bij twee op de drie naast hoge werkdruk sprake is van emotionele belasting, routinematig werk, onvoldoende autonomie, een gebrekkige relatie met de directe leiding en/of fysiek belastende arbeidsomstandigheden.

Vooral de combinatie werkdruk en emotionele belasting komt opvallend vaak voor. Bij vier op de tien van de werknemers die hoge werkdruk rapporteren is er in 2019 ook sprake van emotioneel belastend werk. Bij de zorg- en onderwijsfuncties loopt dit op tot bijna zeven op de tien (67%). De groep werknemers die hoge werkdruk en emotionele belasting combineren vertegenwoordigen 15% van alle werknemers.

Bij ongeveer vier op de tien van de zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk is in 2019 werkdruk de enige van de vier onderzochte risicofactoren die oploopt tot een problematisch

niveau. Zes op de tien worden in hun arbeidssituatie dus naast hoge werkdruk ook nog geconfronteerd met emotionele belasting, routinematig werk en/of fysieke belastende arbeidsomstandigheden. Ook bij de zelfstandige ondernemers komt de combinatie hoge werkdruk en emotionele belasting opvallend vaak voor. Vier op de tien van de zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk rapporteren ook emotionele belasting. Bij de vrije beroepen loopt dat op tot zes op de tien. De groep zelfstandige ondernemers die hoge werkdruk en emotionele belasting combineren vertegenwoordigen 18% van de zelfstandige ondernemers.

Bij respondenten die hoge werkdruk en emotionele belasting combineren verhoogt het risico op werkstress/burn-outsymptomen en problemen in de werk-privécombinatie. Concreet⁶ gaat het bij werknemers (tabel 3) over een toename van de kansverhouding van (4,31*2,07) 9 voor werkstress, (6,26*2,71) 17 voor burn-outsymptomen en (5,55*2,37) 13,2 voor een onevenwicht in de werk-privécombinatie. Bij de zelfstandige ondernemers (tabel 4) gaat het respectievelijk over (3,67*2,15) 7,9 voor werkstress, (5,63*3) 16,9 voor burn-outsymptomen en (3,99*2,40) 9,6 voor een onevenwicht in de werk-privécombinatie.

6.2 De rol van werkuren en bereikbaarheid buiten het werk

De werkbaarheidsmeting geeft geen uitsluitsel over de oorzaak gevolg relatie tussen werkdruk, gepresteerde uren en bereikbaarheid. Leidt hoge werkdruk tot meer overwerken om het werk alsnog aan te kunnen of zal de respondent door het overwerken hogere werkdruk ervaren? Leidt hoge werkdruk tot een meer bereikbaarheid buiten de werkuren (omdat men bijvoorbeeld zijn of haar taken niet kan afwerken) of leidt meer bereikbaarheid ertoe dat de respondent een hogere werkdruk ervaart?

De samenhang van de situatie op het vlak van werkdruk en overwerk/bereikbaarheid kan ons wel iets leren over de typische kenmerken van jobs met een hoge werkdruk. We maken een afzonderlijke analyse voor werknemers en zelfstandige ondernemers omdat de vraagstelling niet volledig identiek is.

6.2.1 Werknemers: hoge werkdruk tot buiten de kantooruren

In onderstaande tabel geven we het aandeel werknemers naar bereikbaarheid en overwerk/recuperatie voor werknemers met respectievelijk acceptabele en hoge werkdruk. Een werknemer is structureel bereikbaar indien hij of zij aangeeft vaak of altijd buiten de werktijden e-mails of telefoons te beantwoorden. Het gaat hierbij niet noodzakelijk over een verplichting van de werkgever. Bij de bevraging van overwerk wordt een onderscheid gemaakt tussen niet structureel overwerken (nooit of sporadisch), overwerken met mogelijkheid tot recuperatie en overwerken zonder recuperatie.

⁶ Deze odds ratio's zijn berekend voor referentiecategorieën. Voor meer info zie (Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., Vanderhaeghe, S., 2020b, 2020c, 2022)

Tabel 5: Verdeling werknemers naar bereikbaarheid en overwerk, opgesplitst naar mate van werkdruk, 2019

	bereikbaarheid			overwerk			Totaal
	niet structureel bereikbaar	structureel bereikbaar	totaal	geen structureel overwerk	overwerk met recup	overwerk zonder recup	
acceptabele werkdruk	58,5%	41,5%	100%	68,7%	16,1%	15,1%	100%
hoge werkdruk	38,4%	61,6%	100%	40,0%	21,2%	38,9%	100%

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers, 2019

Zes op de tien werknemers die een hoge werkdruk rapporteren, geven aan dat ze structureel bereikbaar zijn, vier op de tien presteren overwerk zonder recuperatie. Deze aandelen liggen aanzienlijke lager als de werkdruk acceptabel is. Het lijkt erop dat wanneer er sprake is van hoge werkdruk zich ook een aantal andere mogelijk knelpunten aandienen. Bij deze werknemers blijft de werkdruk niet beperkt tot de kantooruren. Zij staan een groter deel van de dag onder 'druk'.

23,1 % van alle werknemers combineren in 2019 hoge werkdruk en structurele bereikbaarheid, 14,5% hoge werkdruk en overwerk zonder recuperatie. Uit eerder onderzoek van de Stichting Innovatie & Arbeid blijkt dat vooral de werk-privécombinatie negatief wordt beïnvloed als hoge taakeisen⁷ gecombineerd voorkomen met structurele bereikbaarheid of met overwerk zonder recuperatie (Bourdeaud'hui, e.a. 2020, 2018).

6.2.2 Zelfstandige ondernemers: hoge werkdruk en lange werkweken

Er wordt wel eens gezegd: 'zelfstandige ondernemers hebben geen uren'. In 2019 geven vier op de tien zelfstandige ondernemers aan meer dan 60 uur per week te werken. Dit aandeel is aanzienlijk groter bij zij die een hoge werkdruk rapporteren namelijk vijf op de tien versus drie op de tien wanneer de werkdruk acceptabel is. Ook bij de zelfstandige ondernemers lijkt het erop dat een aanzienlijke groep gedurende een groot deel van de (werk)week onder 'druk' staan. Het goede nieuws is dat sinds het begin van de werkbaarheidsmetingen het gemiddeld aantal uren per week bij de zelfstandige ondernemers met zo'n drie uur is gedaald van 57 tot 54 uur per week.

⁷ Hoge taakeisen is een combinatie van hoge werkdruk en emotionele belasting, drie op de vier werknemers met hoge taakeisen rapporteren hoge werkdruk.

Tabel 6: Verdeling zelfstandige ondernemers gemiddeld aantal uren per week, opgesplitst naar mate van werkdruk, 2019

	gemiddeld aantal uren per week			
	minder dan 40 uur	van 40 tot 59 uur	vanaf 60 uur	totaal
acceptabele werkdruk	28,8%	29%	32,2%	100%
hoge werkdruk	10,5%	28,9%	50,7%	100%
totaal	20,4%	28,9%	40,7%	100%

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2019

Uit eerder onderzoek van StIA blijkt dat vooral voor de werk-privébalans is er sprake van een aanzienlijk impact voor wie hoge werkdruk combineert met lange werkweken (meer dan 50 uur per week).. In 2019 combineren 36,4% van de zelfstandige ondernemers hoge werkdruk met lange werkweken. De al hoge kansverhouding (odds ratio 4) voor werkdruk loopt met een odds ratio van 2,4 voor lange werkweken voor deze zelfstandige ondernemers op tot bijna 10⁸.

Ondernemers die hoge werkdruk combineren met lange werkweken zijn zelf vaker ontevreden over hun werktijden, dat blijkt uit onderstaande tabel. Deze tabel geeft de tevredenheid over de werktijden naar aantal uren en mate van werkdruk. Hieruit blijkt dat vooral de combinatie van hoge werkdruk en lange werkweken de ontevredenheid over de werktijden fors de hoogte injaagt.

⁸ In het rapport wat maakt werk werkbaar voor zelfstandige ondernemers en in het rapport over burn-out (Bourdeaud'hui, e.a, 2020b, Bourdeaud'hui, e.a. (2022)) wordt de relatie tussen de werkbaarheidsknelpunten en de gewerkte uren geanalyseerd. De odds ratio's voor werkweken van meer dan 50 uur zijn 1,29 (werkstress), 1,45 (burn-outsymptomen), 2,4 (werk-privébalans)

Tabel 7: Tevredenheid met de werktijden naar gemiddeld aantal uren per week en naar mate van werkdruk, zelfstandige ondernemers, 2019

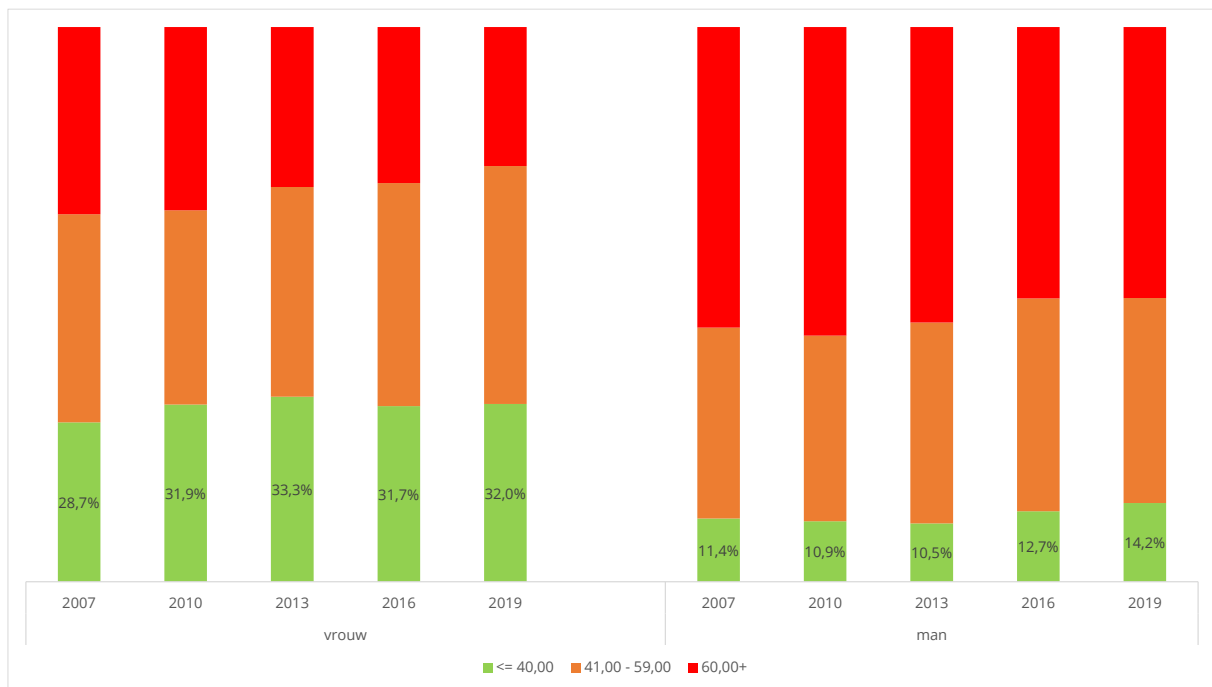
		tevredenheid over de werktijden			
		tevreden	neutraal	ontevreden	totaal
acceptabele werkdruk	minder dan 40 uur	80,4%	13,2%	6,4%	100%
	40 tot 59 uur per week	71,2%	21,5%	7,3%	100%
	vanaf 60 uur per week	64,0%	27,5%	8,6%	100%
hoge werkdruk	minder dan 40 uur	65,1%	22,5%	12,4%	100%
	40 tot 59 uur per week	39,1%	29,9%	31,0%	100%
	vanaf 60 uur per week	31,2%	33,8%	34,9%	100%

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2019

De specifieke situatie van de vrouwelijke zelfstandige ondernemers

De analyse van het gemiddeld aantal gewerkte uren per week werpt ook een licht op de specifieke situatie van vrouwelijke zelfstandige ondernemers: een grotere groep onder hen werkt minder dan 40 uur per week. Zo werkt in 2019 ongeveer één op de drie vrouwelijke zelfstandige ondernemers minder dan 40 uur, bij de mannelijke collega's is ligt dat aandeel op 14%. Wel is het zo dat dit aandeel bij de vrouwen sinds 2010 stabiliseert terwijl het bij de mannen sinds 2016 geleidelijk toeneemt.

Figuur 23: Evolutie verdeling zelfstandige ondernemers naar gemiddeld aantal uur per week, zelfstandige ondernemers, 2007-2019

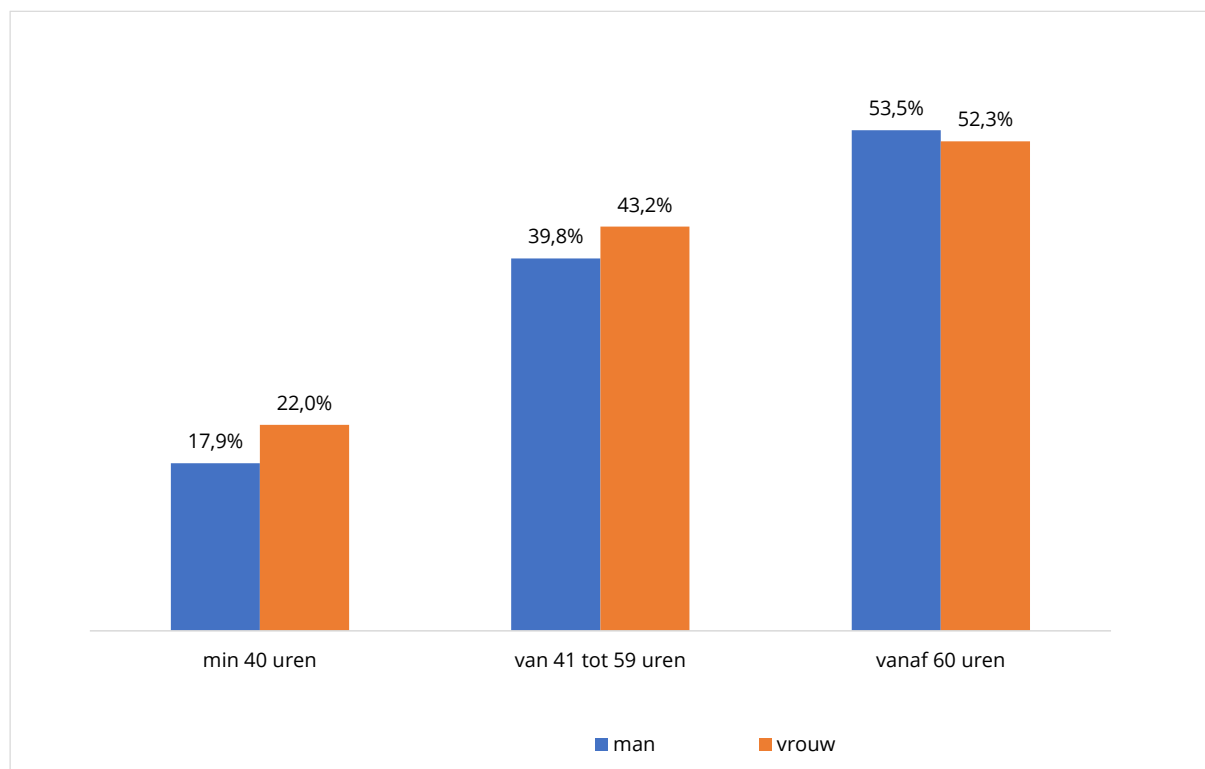
Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2019

Dat de gemiddelde werkweek van de zelfstandige vrouwelijke ondernemers een stuk onder die van hun mannelijke collega's ligt (in 2019 was dat 48,6 uur bij de vrouwen en 56,7 uur bij de mannen) kan er mee te maken hebben dat vrouwelijke ondernemers hun zelfstandige activiteit zelf meer begrenzen en/of al dan niet bewust terecht komen in een baan waarin deze begrenzing meer vanzelfsprekend is (denk bijvoorbeeld aan groepspraktijken in de medische sector).

In onderstaande figuur bekijken we de prevalentie van werkdruk voor mannen en vrouwen en dit rekening houdend met de gewerkte uren voor de totale dataset (2007-2019). Hieruit blijkt dat niet zozeer het geslacht maar wel de gemiddelde duur van de werkweek bepalend is voor het aandeel zelfstandige ondernemers dat werkdruk ervaart. De aandelen hoge werkdruk voor vrouwen en mannen met een werkweek van minder dan 40 uur liggen onder die zelfstandige ondernemers die meer uren per week presteren. De hoogste aandelen vinden we bij de zelfstandige ondernemers met werkweken van meer dan 60 uur en dit ongeacht het geslacht. Het feit dat de gemiddelde werkweek van de vrouwelijke zelfstandige ondernemers korter is dan deze van hun mannelijke collega's ligt dan ook aan de basis van de in de logistische regressie vastgestelde hogere kansverhouding voor de mannen (zie paragraaf 4.2.1).⁹

⁹ Wanneer we gewerkte uren in het verklingsmodel voor hoge werkdruk opnemen dan verschilt de odd's ratio voor gender niet van 1.

Figuur 24: Aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar gender en gewerkte uren, 2007-2019

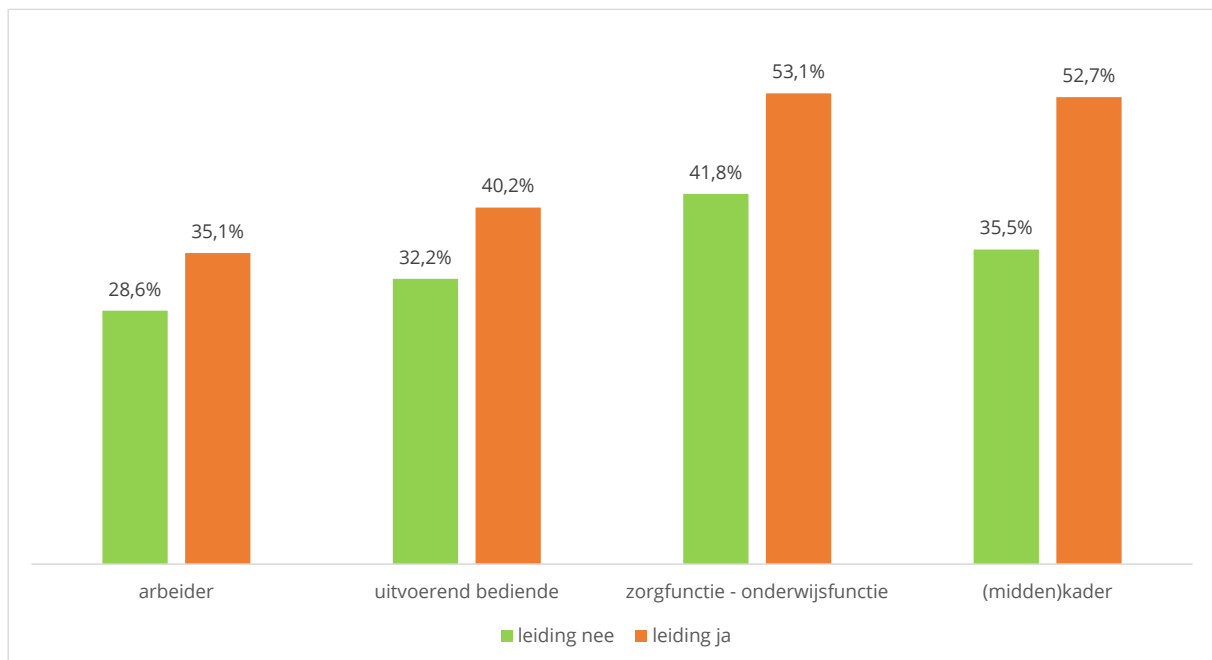
Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2007-2019

6.3 Leidinggeven verhoogt risico op hoge werkdruk

Leidinggevendenden ervaren vaker dan niet-leidinggevendenden een hoge werkdruk (47,1% versus 34,4% in 2019).

De bijkomende werkdruk die leidinggeven met zich mee brengt verschilt naar beroepsgroep. Dat zien we in de onderstaande figuur. Bij werknemers met een (midden)kaderfunctie maakt leidinggeven het grootste verschil voor de werkdruk. Wanneer (midden)kaderleden geen leiding moeten geven ervaart één op de drie hoge werkdruk, als leidinggeven wel tot het takenpakket hoort dan loopt dit aandeel op tot één op de twee. Ook bij onderwijs/zorgmedewerkers in een leidinggevende functie rapporteert de helft hoge werkdruk.

Figuur 25: Aandeel hoge werkdruk bij leidinggevend en niet leidinggevend naar beroepsgroep, 2019

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers, 2019

We kunnen de conclusie dat leidinggeven de kans op hoge werkdruk verhoogt ook toepassen op de situatie van de zelfstandige ondernemers. Zoals reeds bleek uit hoofdstuk kampen zelfstandige ondernemers die geen leiding geven aan personeel (zzp'ers) minder dan zelfstandige ondernemers met personeel (zmp'ers) met een hoge werkdruk. Hoe meer personeel in dienst, hoe vaker er sprake is van hoge werkdruk. In 2019 ervaart 38,5% van de zzp'ers hoge werkdruk, bij de zmp'ers met 1 tot 4 werknemers s lag dat op 52,8%, bij de zmp'ers met 5 of meer werknemers loopt dit aandeel op tot 63,1%.

Referentielijst

- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2018). *De korte of de lange shift? Onderzoek naar werkstress en werk-privé-balans bij deeltijders en overwerkers op de Vlaamse arbeidsmarkt op basis van de werkbaarheidsmonitor 2016*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <https://www.serv.be/node/12555>
- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2019a). *Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2019 - werknemers*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <http://www.serv.be/node/13448>
- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2019b). *Methodologie Vlaamse werkbaarheidsmonitor*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <http://www.serv.be/node/13437>
- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2020a). *Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2019 - zelfstandige ondernemers*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <http://www.serv.be/node/13533>
- Bourdeaud'hui, R., Delagrange, H. (2020). *Werkbaar werk en het nieuwe werken*. Brussel, SERV. Geraadpleegd op <https://www.serv.be/node/13775>
- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2020b). *Wat maakt werk werkbaar voor zelfstandige ondernemers? Onderzoek naar determinanten van werkbaar werk op basis van de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor 2007-2019*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <http://www.serv.be/node/13636>
- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2020c). *Wat maakt werk werkbaar voor werknemers? Onderzoek naar determinanten van werkbaar werk op basis van de Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2004-2019*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <http://www.serv.be/node/13638>
- Bourdeaud'hui, R., Janssens, F., & Vanderhaeghe, S. (2022). *Burn-out. Analyse van de arbeidssituatie van werknemers en zelfstandige ondernemers met burn-outsymptomen*. Brussel: SERV-Stichting Innovatie & Arbeid. Geraadpleegd op <https://www.serv.be/node/15102>
- Eurofound. European Working Conditions Survey. Geraadpleegd op <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys-ewcs>
- Van der Werf, S., Van der Kesteren, J., Ter Weel, B., Smits, T. (2021), *Gevolgen crisis op kwaliteit van werk. Een verkenning met aandacht voor platformwerk, robotisering en de combinatie werk, zorg en leren*. Amsterdam: SEO, sociaal economisch onderzoek. Onderzoek in opdracht van SCP. Geraadpleegd op <https://www.seo.nl/publicaties/gevolgen-crisis-op-kwaliteit-van-werk/>

TNO (2012). *Werkdruk*. Hoofddorp: Gezond leven.

TNO. Nationale enquête arbeidsomstandigheden (NEA), geraadpleegd op <https://www.monitor-arbeid.tno.nl/nl-nl/onderzoeken/nea/>

Van Veldhoven, M., Meijman, T., Broersen J. & Fortuin, R. (1997). *Handleiding VBBA. Onderzoek naar de beleving van psychosociale arbeidsbelasting en werkstress met behulp van de vragenlijst beleving en beoordeling van de arbeid*. Amsterdam: SKB.

Van der Werf, S., Van der Kesteren, J., Ter Weel, B., Smits, T. (2021), *Gevolgen crisis op kwaliteit van werk. Een verkenning met aandacht voor platformwerk, robotisering en de combinatie werk, zorg en leren*. Amsterdam: SEO, sociaal economisch onderzoek. Onderzoek in opdracht van SCP. Geraadpleegd op <https://www.seo.nl/publicaties/gevolgen-crisis-op-kwaliteit-van-werk/>

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1:	VBBA vragenbatterij werktempo en werkhoeveelheid	9
Figuur 2:	Onderzoeksmodel werknemers.....	11
Figuur 3:	Onderzoeksmodel zelfstandige ondernemers.....	11
Figuur 4:	Componenten van werkdruk volgens TNO	12
Figuur 5:	Evolutie aandeel hoge werkdruk bij werknemers en zelfstandige ondernemers.....	14
Figuur 6:	Vergelijking evolutie werkdruk EWCS, NEA, WBM	15
Figuur 7:	Evolutie werkdruk België 1990-2015, EWCS	16
Figuur 8:	Evolutie aandeel zelfstandige ondernemers en werknemers met hoge werkdruk naar geslacht, 2007-2019.....	17
Figuur 9:	Aandeel zelfstandige ondernemers en werknemers met hoge werkdruk, naar leeftijd, 2019	18
Figuur 10:	Aandeel werknemers met hoge werkdruk, naar beroep, 2019	19
Figuur 11:	Aandeel werknemers in zorg- of onderwijsfuncties met hoge werkdruk, 2013-2019	20
Figuur 12:	Aandeel werknemers met hoge werkdruk naar sector, 2019	21
Figuur 13:	Aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar sector, 2019	22
Figuur 14:	Aandeel werknemers met hoge werkdruk naar ondernemingsgrootte, 2019 ..	23
Figuur 15:	Aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar ondernemingsgrootte, 2019	23
Figuur 16:	Prevalentie van de werkbaarheidsrisico's, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019	30
Figuur 17:	Aandeel respondenten met werkstress/motivatieproblemen/leerdeficit of werk-privéconflict, naar mate werkdruk, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019.	31

Figuur 18:	Aandeel respondenten met burn-outsymptomen, naar mate van werkdruk, werknemers en zelfstandige ondernemers, 2019	32
Figuur 19:	Aandeel werknemers met werkstress/burn-outsymptomen en onevenwicht in de werk-privécombinatie voor verschillende combinaties van werkbaarheidsrisico's, 2004-2019	36
Figuur 20:	Aandeel zelfstandige ondernemers met werkstress/burn-outsymptomen en onevenwicht in de werk-privécombinatie voor verschillende combinaties van werkbaarheidsrisico's, zelfstandige ondernemers, 2007-2019	37
Figuur 21:	Samenhang werkdruk en duurzaamheidsparameters, werknemers, 2019.....	38
Figuur 22:	Samenhang werkdruk en duurzaamheidsparameters, zelfstandige ondernemers, 2019	39
Figuur 23:	Evolutie verdeling zelfstandige ondernemers naar gemiddeld aantal uur per week, zelfstandige ondernemers, 2007-2019	45
Figuur 24:	Aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar gender en gewerkte uren, 2007-2019.....	46
Figuur 25:	Aandeel hoge werkdruk bij leidinggevend en niet leidinggevend naar beroepsgroep, 2019	47
Figuur 26:	Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd te veel werk, 2004-2019	59
Figuur 27:	Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd te veel werk, naar beroepsgroep en sector, 2013-2019	60
Figuur 28:	Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers dat altijd of vaak werkt onder tijdsdruk, 2003-2019	61
Figuur 29:	Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers dat vaak of altijd werkt onder tijdsdruk, naar beroep en sector, 2013-2019	62
Figuur 30:	Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd een achterstand in de werkzaamheden, 2004-2019	63
Figuur 31:	Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd een achterstand in de werkzaamheden, naar beroep en sector, 2013-2019	63

Tabellen

Tabel 1: Evolutie van de prevalentie van werkdruk bij werknemers multivariate analyse onder controle van de gender, leeftijd, beroep en organisatieomvang, 2004-2019	26
Tabel 2: Evolutie van de prevalentie van werkdruk bij zelfstandige ondernemers multivariate analyse onder controle van de gender, leeftijd, sector en organisatieomvang, 2007-2019	28
Tabel 3: Odds ratio's voor de risico-indicatoren voor verschillende aspecten van werkbaar werk, werknemers, 2004-2019.....	33
Tabel 4: Odds ratio's voor de risico-indicatoren voor verschillende aspecten van werkbaar werk, zelfstandige ondernemers, 2007-2019	34
Tabel 5: Verdeling werknemers naar bereikbaarheid en overwerk, opgesplitst naar mate van werkdruk, 2019	42
Tabel 6: Verdeling zelfstandige ondernemers gemiddeld aantal uren per week, opgesplitst naar mate van werkdruk, 2019.....	43
Tabel 7: Tevredenheid met de werktijden naar gemiddeld aantal uren per week en naar mate van werkdruk, zelfstandige ondernemers, 2019.....	44
Tabel 8: Hoge werkdruk bij werknemers, opsplitsing van het aandeel met hoge werkdruk naar geslacht, leeftijd, scholing, gezinssituatie en arbeidshandicap, 2004-2019	53
Tabel 9: Hoge werkdruk bij werknemers, opsplitsing van het aandeel met hoge werkdruk naar soort job, contract, arbeidsregime en ondernemingsgrootte, 2004-2019	54
Tabel 10: Hoge werkdruk bij werknemers, opsplitsing aandeel hoge werkdruk naar sector, 2004-2019	55
Tabel 11: Hoge werkdruk bij zelfstandige ondernemers, aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en gezinssituatie, 2007-2019.....	56
Tabel 12: Hoge werkdruk bij zelfstandige ondernemers, aandeel met hoge werkdruk naar ondernemingsgrootte, anciënniteit, groeiverwachting en sector, 2007-2019	57

Bijlagen

Bijlage 1: Hoge werkdruk bij werknemers

Tabel 8: Hoge werkdruk bij werknemers, opsplitsing van het aandeel met hoge werkdruk naar geslacht, leeftijd, scholing, gezinssituatie en arbeidshandicap, 2004-2019

werkdruk	problematisch						aantal waarnemingen					
	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2004	2007	2010	2013	2016	2019
	%	%	%	%	%	%	N	N	N	N	N	N
Vlaamse arbeidsmarkt	31,0	30,6	30,9	29,0	36,8	37,6	10.991	8.925	8.186	15.467	10.939	12.829
man	31,9	30,5	30,9	28,5	36,4	35,2	5.358	4.457	3.880	7.150	4.899	5.633
vrouw	29,6	30,9	31	29,6	37,2	39,5	4.851	4.310	4.218	8.082	6.021	7.167
verschiltoetsing	s	ns	ns	ns	ns	s						
- 30 jaar	26,3	26,8	27,1	25,3	32,4	34,0	2.101	1.692	1.360	2.275	1.679	1.819
30 - 39 jaar	32,6	32,4	33,5	32,0	39,8	39,3	3.120	2.409	2.078	3.514	2.425	2.677
40 - 49 jaar	32,1	31,8	33,7	30,7	38,6	39,7	3.227	2.830	2.609	4.798	3.089	3.312
50 - 54 jaar	33,3	32,0	28,0	29,5	37,8	41,6	1.197	1.136	1.225	2.506	1.959	2.127
55 + jaar	26,6	28,0	26,4	24,2	33,0	32,8	593	719	840	2.172	1.773	2.873
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						
kortgeschoold	25,5	27,1	25,0	22,3	31,3	31,9	2.592	2.017	1.658	2.732	1.704	1.779
middengeschoold	27,6	27,3	27,0	24,8	32,6	32,3	3.402	2.979	2.815	5.199	3.603	3.957
hooggeschoold	36,9	35,5	36,8	34,8	41,3	42,1	4.153	3.714	3.574	7.222	5.567	6.991
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						
alleenstaand, geen kinderen	26,1	26,9	26,0	26,7	32,1	33,5	1.988	1.635	1.368	2.666	1.841	2.297
partner zonder job, geen kinderen	31,2	30,3	28,1	26,7	35,3	32,9	519	413	363	731	544	650
partner met job, geen kinderen	31,3	31,4	31,2	29,9	36,9	36,8	2.142	1.744	1.717	3.046	2.328	2.870
alleenstaand met kinderen	34,2	32,8	32,0	27,0	35,2	37,5	486	390	387	838	591	720
partner zonder job, met kinderen	32,5	32,5	29,6	25,7	36,5	36,7	739	493	419	750	458	436
partner met job, met kinderen	32,3	31,6	33,1	30,7	39,2	40,5	4.867	3.872	3.645	6.831	5.038	5.666
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						

Leeswijzer:

Cijfers in het rood wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk ten opzichte van het vorig meetpunt; **Cijfers in het groen** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) afname van het aandeel met hoge werkdruk ten opzichte van het vorig meetpunt.

Cijfers in een **rood kader** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel hoge werkdruk bij een vergelijking van de meetpunten 2004 en 2019.

Tabel 9: Hoge werkdruk bij werknemers, opsplitsing van het aandeel met hoge werkdruk naar soort job, contract, arbeidsregime en ondernemingsgrootte, 2004-2019

werkdruk	problematisch						aantal waarnemingen					
	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2004	2007	2010	2013	2016	2019
	%	%	%	%	%	%	N	N	N	N	N	N
Vlaamse arbeidsmarkt	31,0	30,6	30,9	29,0	36,8	37,6	10.991	8.925	8.186	15.467	10.939	12.829
kortgeschoolde/geoefende arbeider	26,4	26,9	25,6	24,0	32,6	29,8	1.512	1.214	1.052	1.758	1.297	1.409
geschoolde arbeider/technicus	26,5	25,2	24,7	20,2	29,9	29,9	2.149	1.621	1.396	2.443	1.435	1.620
uitvoerend bediende	27,7	27,9	28,3	26,9	33,3	33,5	3.033	2.490	2.421	4.611	3.065	3.588
zorg/ onderwijsfunctie	27,8	27,4	30,2	27,1	36,6	42,7	1.766	1.509	1.458	3.042	2.345	2.771
professional/middenkader	46,0	42,4	42,1	41,7	46,3	42,8	1.474	1.322	1.213	2.406	1.936	2.377
kader/directie	50,4	47,9	53,4	49,9	53,0	53,1	565	461	412	819	621	735
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						
vast	31,5	31,0	31,2	29,2	37,4	37,8	9.775	8.187	7.606	14.497	10.215	12.037
tijdelijk	24,0	20,8	27,3	24,8	28,6	32,6	801	506	417	759	588	638
verschiltoetsing	s	s	ns	s	s	s						
voltijds	32,3	31,4	32,4	30,3	38,1	38,7	8.026	6.407	5.702	10.711	7.493	8.698
deeltijds 60%+	28,9	30,6	29,5	27,8	36,1	37,1	1.535	1.409	1.516	2.996	2.371	2.887
deeltijds -60%	23,8	22,9	23,8	22,3	29,0	30,7	1.023	855	798	1.553	932	1.113
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						
< 10 wkn	24,4	25,9	27,2	22,5	29,9	27,4	1.444	1.114	966	1.730	1.169	1.183
10- 49 wkn	30,4	28,5	30,0	28,0	37,1	38,5	2.658	2.041	1.899	3.434	2.378	2.751
50-99 wkn	30,4	29,3	31,0	30,7	37,2	39,6	1.436	1.183	1.116	2.011	1.444	1.645
100 - 499 wkn	31,6	32,1	34,2	29,7	36,1	35,9	2.479	2.062	1.895	3.701	2.634	3.108
> 499 wkn	35,4	33,8	31,2	31,8	40,1	41,1	2.503	2.190	2.184	4.155	3.064	3.831
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						

Leeswijzer:

Cijfers in het rood wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk ten opzichte van het vorig meetpunt; **Cijfers in het groen** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) afname van het aandeel met hoge werkdruk ten opzichte van het vorig meetpunt.

Cijfers in een **rood kader** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk bij een vergelijking van de meetpunten 2004 en 2019.

Tabel 10: Hoge werkdruk bij werknemers, opsplitsing aandeel hoge werkdruk naar sector, 2004-2019

werkdruk	problematisch						aantal waarnemingen					
	2004 %	2007 %	2010 %	2013 %	2016 %	2019 %	2004 N	2007 N	2010 N	2013 N	2016 N	2019 N
Vlaamse arbeidsmarkt	31,0	30,6	30,9	29,0	36,8	37,6	10.991	8.925	8.186	15.467	10.939	12.829
textiel & confectie*	30,4	31,0	25,4	26,4	33,1	30,4	257	174	114	182	121	138
metaal	32,8	36,6	34,0	30,3	39,0	36,8	1.012	771	680	1.134	774	882
bouw	34,6	28,3	27,8	27,3	39,6	32,2	602	481	436	751	555	537
voeding	34,3	34,6	31,8	29,4	45,8	43,2	306	246	233	401	295	361
chemie	32,2	28,6	27,8	32,2	35,7	36,8	454	385	349	668	479	600
groot- en kleinhandel	28,4	30,0	28,7	27,7	33,0	34,1	884	674	624	1.170	746	828
horeca*	28,8	25,3	30,0	27,2	39,3	38,1	233	186	140	228	135	160
zakelijke dienstverlening	36,7	38,1	32,0	31,6	43,3	41,3	613	564	575	1.053	619	748
transport	33,5	30,6	35,3	27,0	34,4	39,6	406	346	295	504	378	472
post - telecommunicatie	34,8	37,1	35,6	38,1	44,3	38,6	264	237	194	252	253	259
financiële sector	43,7	37,9	37,6	36,6	48,6	45,7	462	338	330	554	426	457
openbaar bestuur	22,7	22,9	21,7	23,0	28,4	29,7	1.186	965	852	1.963	1.272	1.406
gezondheids- & welzijnssectoren	32,1	32,2	36,5	29,8	38,1	41,7	1.501	1.312	1.270	2.736	2.028	2.405
onderwijs	27,8	25,2	28,2	28,4	37,2	41,1	1.153	912	895	1.744	1.347	1.630
verschiltoetsing	s	s	s	s	s	s						
secundaire sector	32,5	32,6	30,8	30,2	38,7	36,3	3.312	2.350	2.136	3.700	2.558	2.891
tertiaire sector	33,3	33,3	32,5	30,0	37,9	37,8	2.913	2.312	2.146	3.891	2.836	3.269
quartaire sector	27,5	27,1	29,5	27,3	35,1	38,4	4.021	3.355	3.138	6.724	4.871	5.743
verschiltoetsing	s	s	ns	s	s	ns						

Leeswijzer:

Cijfers in het rood wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk ten opzichte van het vorig meetpunt; **Cijfers in het groen** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) afname van het aandeel met hoge werkdruk ten opzichte van het vorig meetpunt.

Cijfers in een **rood kader** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk bij een vergelijking van de meetpunten 2004 en 2019

* minder dan 200 waarnemingen voor minstens één werkbaarheidsmeting.

Bijlage 2: Hoge werkdruk bij zelfstandige ondernemers

Tabel 11: Hoge werkdruk bij zelfstandige ondernemers, aandeel zelfstandige ondernemers met hoge werkdruk naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en gezinssituatie, 2007-2019

werkdruk	problematisch					aantal waarnemingen				
	2007 %	2010 %	2013 %	2016 %	2019 %	2007 N	2010 N	2013 N	2016 N	2019 N
zelfstandige ondernemers Vlaanderen	46,6	42,2	37,7	42,8	46,1	2.024	1.944	3.506	2.530	2.820
man	48,6	45,4	39,8	43,7	46,4	1.378	1.305	2.368	1.656	1.788
vrouw	39,8	35,3	32,0	40,9	44,9	588	595	1.054	832	988
verschiltoetsing	s	s	s	ns	ns					
- 30 jaar	38,0	38,4	30,8	38,8	50,5	200	151	263	227	218
30 - 39 jaar	52,1	46,6	43,8	51,1	49,4	557	466	726	507	514
40 - 49 jaar	47,1	42,8	41,0	45,2	48,9	667	712	1.227	768	835
50 - 54 jaar	44,8	41,1	35,1	41,9	49,5	270	299	553	463	503
55 + jaar	39,7	37,1	28,0	33,2	36,0	277	278	653	524	706
verschiltoetsing	s	ns	s	s	s					
geen, lager of lager secundair	42,3	34,0	27,7	35,8	36,5	390	329	488	296	299
hoger secundair	45,1	40,5	35,5	37,9	43,2	621	647	1.061	725	790
hoger onderwijs korte type	43,4	41,8	35,7	44,6	48,5	438	388	774	596	688
hoger onderwijs lange type	53,2	50,0	45,3	47,6	49,7	511	526	1.068	867	987
verschiltoetsing	s	s	s	s	s					
geen kinderen ten laste	40,7	39,2	30,9	36,6	41,9	740	693	1.277	937	1.077
kinderen ten laste	49,1	44,2	41,3	46,3	48,5	1.223	1.204	2.135	1.552	1.698
verschiltoetsing	s	s	s	s	s					

Leeswijzer:

Cijfers in het rood wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk; **Cijfers in het groen** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) afname van het aandeel met burn-outsymptomen ten opzichte van het vorig meetpunt.

Cijfers in een **rood kader** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met hoge werkdruk bij een vergelijking van de meetpunten 2004 en 2019

Tabel 12: Hoge werkdruk bij zelfstandige ondernemers, aandeel met hoge werkdruk naar ondernemingsgrootte, anciënniteit, groeiverwachting en sector, 2007-2019

werkdruk	problematisch					aantal waarnemingen				
	2007 %	2010 %	2013 %	2016	2019	2007 N	2010 N	2013 N	2016 N	2019 N
zelfstandige ondernemers Vlaanderen	46,6	42,2	37,7	42,8	46,1	2.024	1.944	3.506	2.530	2.820
geen personeelsleden	38,4	32,6	30,8	36,1	38,5	1.143	1.077	2.007	1.411	1.615
1-4 personeelsleden	53,4	52,1	43,0	48,0	52,8	537	537	934	671	720
5 of meer personeelsleden	63,3	58,8	54,4	59,3	63,1	305	277	535	386	426
verschiltoetsing	s	s	s	s	s					
minder dan 3 jaar actief	35,5	36,0	31,5	35,7	34,7	228	242	375	249	329
3-5 jaar actief	50,2	39,9	36,5	40,4	45,5	217	213	408	297	286
6-10 jaar actief	49,3	43,4	40,3	49,1	49,7	351	295	553	395	390
meer dan 10 jaar actief	47,3	43,6	38,3	42,8	47,6	1.219	1.184	2.156	1.581	1.800
verschiltoetsing	s	ns	s	s	s					
verwacht groei van activiteit	50,7	44,8	40,4	45,4	47,7	992	843	1.328	1.093	1.137
verwacht behoud huidig peil	43,1	38,5	36,2	41,6	45,0	752	767	1.486	972	1.174
verwacht vermindering of stopzetting	39,2	44,0	35,5	39,5	44,6	245	284	670	403	451
verschiltoetsing	s	s	s	ns	ns					
land- en tuinbouw, visserij, bosexploitatie*	47,6	42,7	28,3	34,2	48,5	145	117	240	161	196
transport, productie*	50,7	40,9	34,1	50,3	37,7	150	110	217	147	146
bouw	52,8	43,9	36,2	44,5	50,1	269	289	508	357	373
handel	41,5	41,4	36,5	41,1	42,5	395	355	570	355	351
horeca*	47,9	42,9	38,6	47,0	42,8	142	112	228	134	159
vrije beroepen	49,6	50,1	46,2	48,0	50,5	470	401	790	646	707
andere intellectuele diensten*	50,0	41,5	39,4	40,6	44,0	156	164	416	377	450
verschiltoetsing	s	s	s	s	s					

Leeswijzer:

Cijfers in het rood wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) toename van het aandeel met burn-outsymptomen ten opzichte van het vorig meetpunt; **Cijfers in het groen** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) afname van het aandeel met burn-outsymptomen ten opzichte van het vorig meetpunt.

Cijfers in een **groen kader** wijzen op een significante (Pearson χ^2 ; $p \leq 0,05$) afname van het aandeel met burn-outsymptomen bij een vergelijking van de meetpunten 2007 en 2019.

* minder dan 200 waarnemingen voor minstens één werkbaarheidsmeting.

Bijlage 3: Werktempo en werkhoeveelheid in mentaal

In deze bijlage bekijken we meer in detail een aantal items uit de vragenbatterij 'werktempo en werkhoeveelheid'. Op die manier proberen we het concept werkdruk dat in de Vlaamse werkbaarheidsmeting gehanteerd wordt inhoudelijk wat beter te duiden. We houden wel in het achterhoofd dat respondenten op meerdere items uit de 11-itemsbatterij negatief moeten scoren om het label 'hoge werkdruk' te krijgen¹⁰.

We analyseren de resultaten van de bevraging van drie items van nabij:

- Heeft u te veel werk?
- Moet u werken onder tijdsdruk?
- Heeft u te maken met achterstand van uw werkzaamheden?

Aan de respondenten worden vier antwoordmogelijkheden voorgelegd: nooit, soms, vaak, altijd. In de onderstaande analyse wordt gewerkt met de tweedeling: nooit/soms versus vaak/altijd.

De antwoorden op deze drie items zowel bij werknemers als bij zelfstandige ondernemers zijn in de loop van de Vlaamse werkbaarheidsmeting sterk geëvolueerd. Het eerste item kan ons een beeld geven over de evolutie van de werkhoeveelheid, het tweede over het werktempo, twee dimensies van werkdruk. Het derde item geeft een indicatie van het werk dat niet afgewerkt geraakt en dus een bijkomende belasting vormt voor de respondent (of de volgende ploeg) in kwestie. We bekijken voor elk van de drie items de evolutie van het aandeel respondenten dat vaak of altijd antwoordt. Daarna gaan we bij de werknemers op zoek naar verschillen in beroepen (kortgeschoolde arbeiders, geschoolde arbeiders/technici, uitvoerende bedienden, middenkaders/professionals, kaders, zorgpersoneel en onderwijzend personeel, middenkaders/professionals en kaders/directie). Bij de zelfstandige ondernemers kijken we naar verschillen in sectoren (intellectuele diensten, vrije beroepen, handel, bouw).

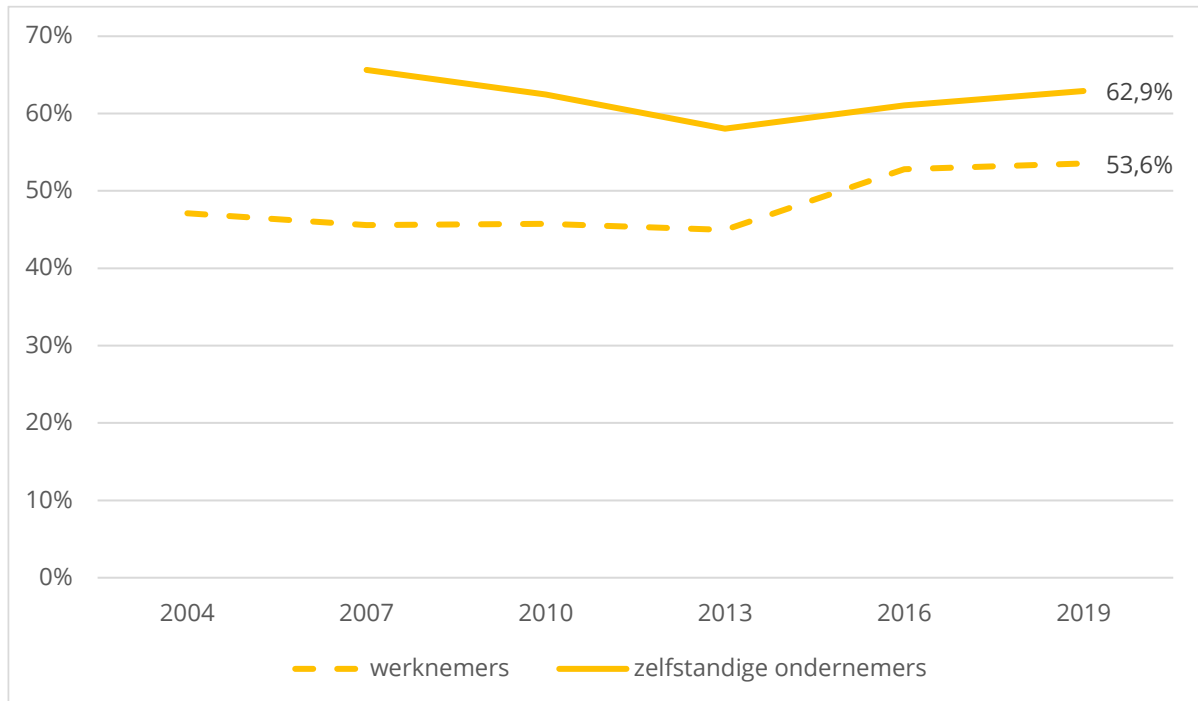
Te veel werk

Meer dan de helft van de respondenten geeft aan vaak of altijd te veel werk te hebben, bij een derde daarvan gaat het over een permanente toestand (altijd).

¹⁰ Twee derde van de respondenten met te veel werk, zeven op de tien respondenten die werken onder tijdsdruk en meer dan drie kwart van de respondenten die kampen met een achterstand van de werkzaamheden krijgen door het antwoordpatroon op de andere items uiteindelijk het label 'hoge werkdruk'.

Het aandeel respondenten dat te veel werk heeft, is in de periode 2013-2016 toegenomen. Vordien (van de nulmeting tot 2013) is er sprake van een daling van het aandeel respondenten dat aangeeft vaak of altijd te veel werk te hebben.

Figuur 26: Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd te veel werk, 2004-2019

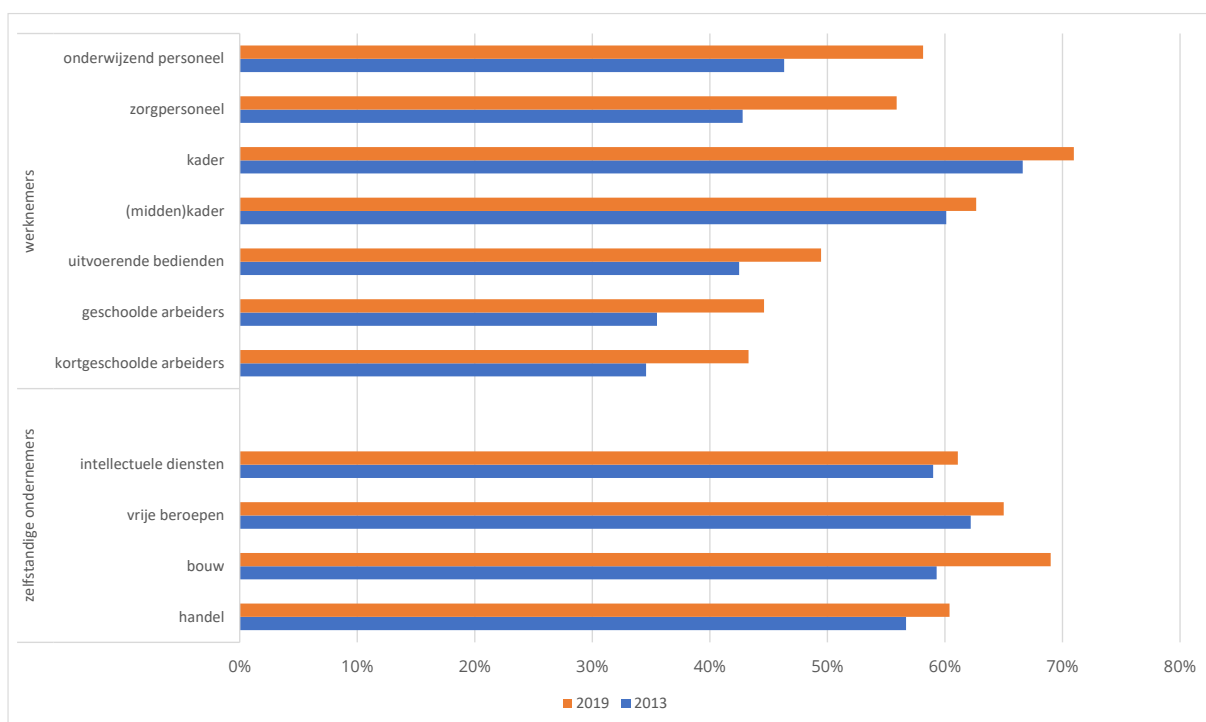
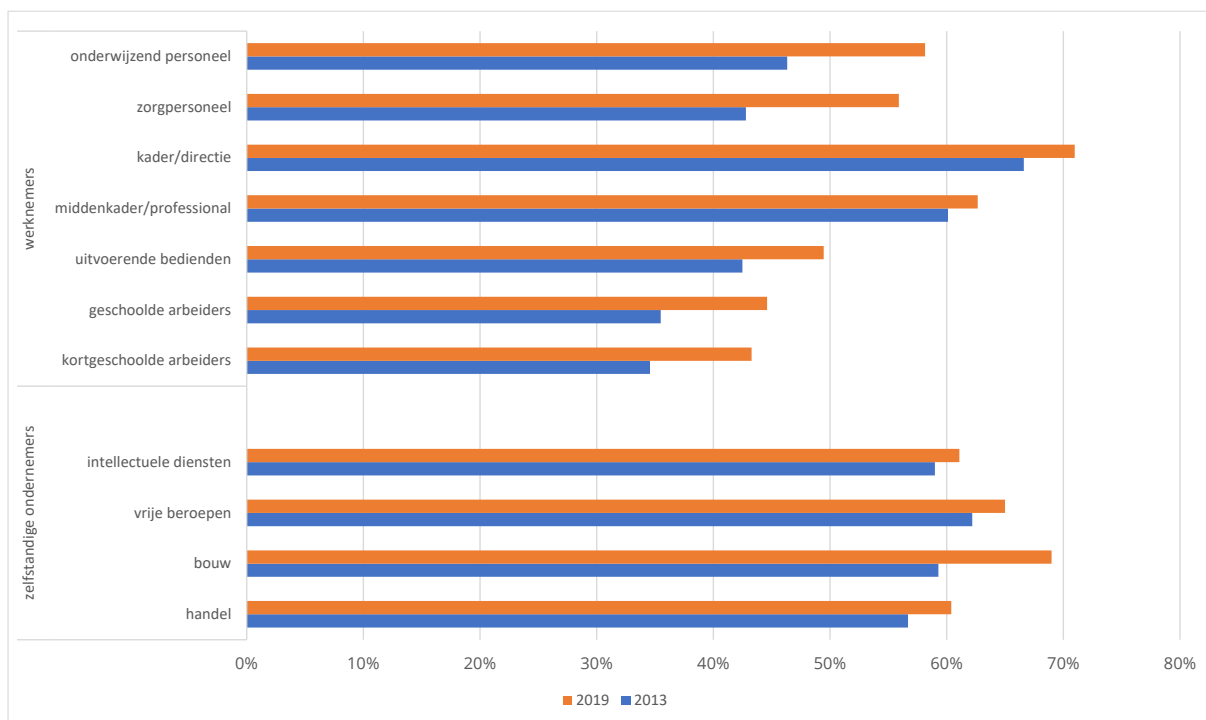

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2004-2019

Een gedetailleerde analyse van de informatie voor beroepen en sectoren leert dat er heel wat verschillen zijn. Bij de werknemers hebben (midden)kaders/professionals meer dan zes op de tien vaak of altijd te veel werk. Bij het onderwijs en zorgpersoneel groeit het aandeel met te veel werk dan weer het snelst tot meer dan de helft in 2019.

Bij de zelfstandige ondernemers zien we voor alle sectoren een aandeel van minstens 60% dat aangeeft vaak of altijd te veel werk te hebben. De bouwsector spant de kroon. Bijna zeven op de tien van de zelfstandige ondernemers in deze sector heeft vaak of altijd te veel werk. Sinds 2013 is dit aandeel ook fors toegenomen.

Figuur 27: Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd te veel werk, naar beroepsgroep en sector, 2013-2019

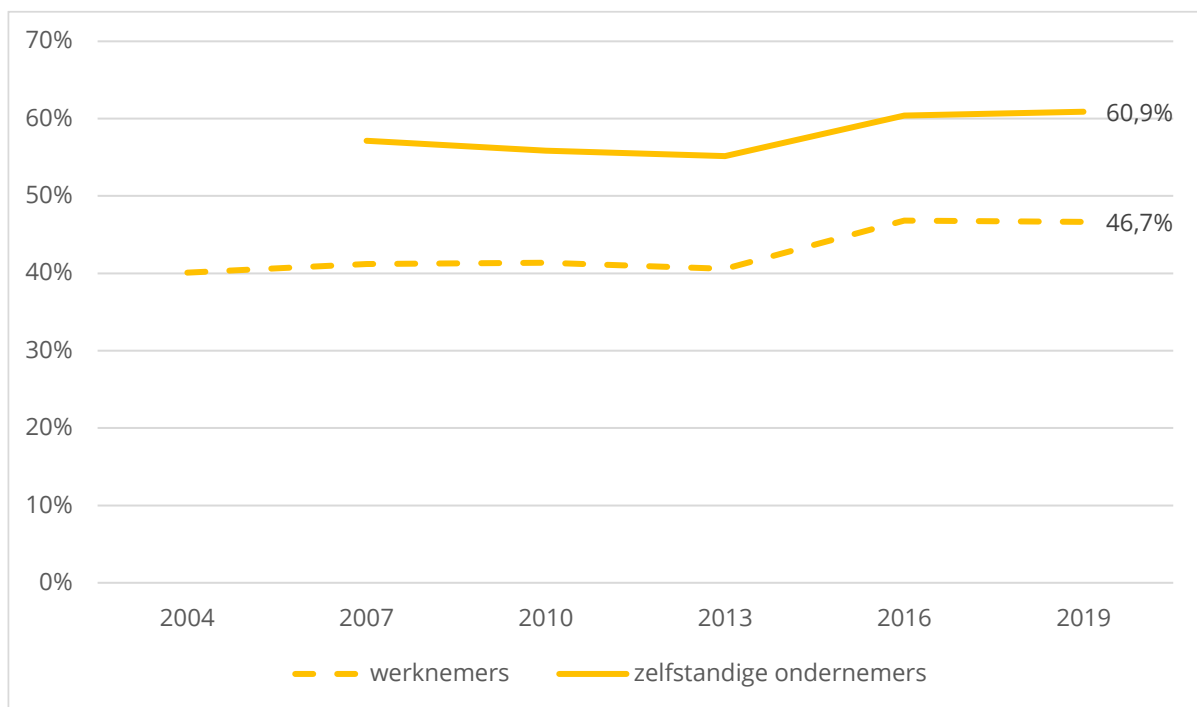
Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2013-2019

Tijdsdruk

Zes op de tien zelfstandige ondernemers geeft aan vaak of altijd te moeten werken onder tijdsdruk. Bij de werknemers is dat ongeveer één op de twee. Bij zowat een derde onder hen gaat het over een permanente toestand (altijd).

Het aandeel respondenten dat onder tijdsdruk moet werken is enkel in de periode 2013-2016 toegenomen. Hierdoor ligt de tijdsdruk sinds de nulmeting hoger.

Figuur 28: Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers dat altijd of vaak werkt onder tijdsdruk, 2003-2019

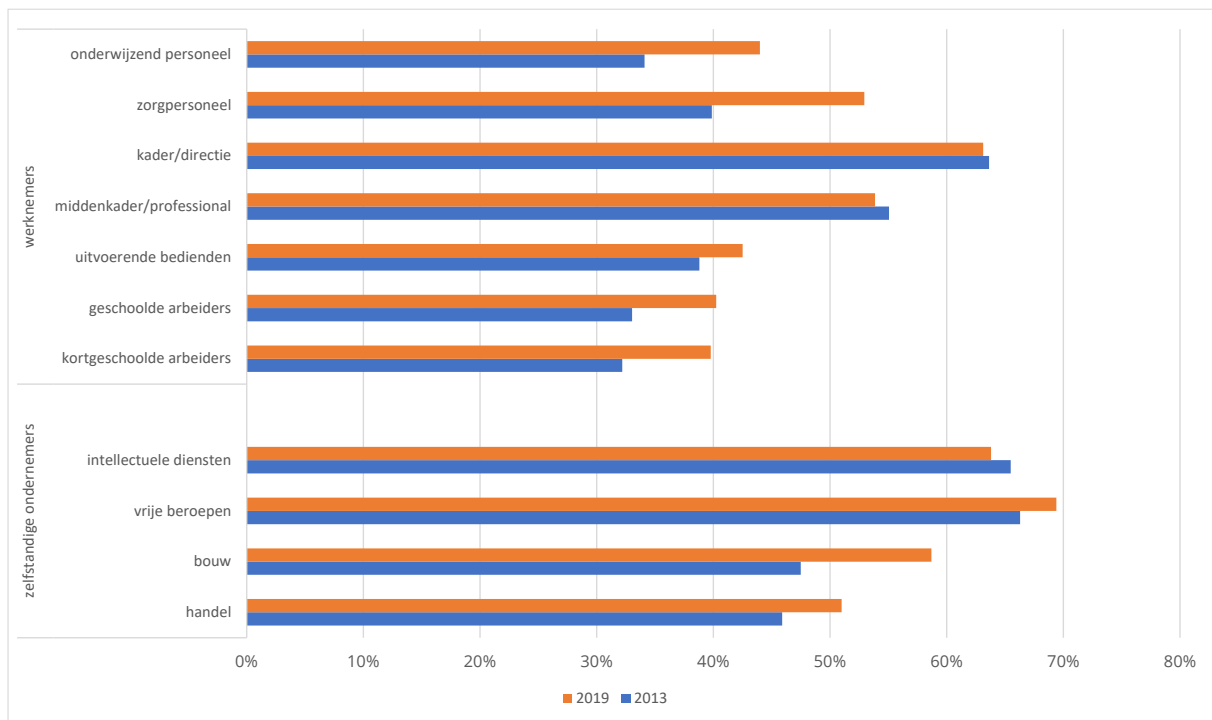

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2004-2019

Een gedetailleerde analyse van de informatie voor beroepen en sectoren leert dat er heel wat verschillen zijn. Bij de werknemers hebben de kaders/directie het hoogste aandeel met zes op de tien. Daarna volgen op gelijke hoogte het middenkader en het zorgpersoneel. Bij het zorgpersoneel en het onderwijspersoneel is het aandeel sinds 2013 fors toegenomen.

Bij de zelfstandige ondernemers liggen de aandelen het hoogst bij de vrije beroepen en de andere intellectuele diensten. Meer dan zes op de tien van de zelfstandige ondernemers in deze sectoren werkt vaak of altijd onder tijdsdruk. Sinds 2013 kent de bouwsector dan weer de grootste groei van het aandeel dat werkt onder tijdsdruk.

Figuur 29: Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers dat vaak of altijd werkt onder tijdsdruk, naar beroep en sector, 2013-2019

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2013-2019

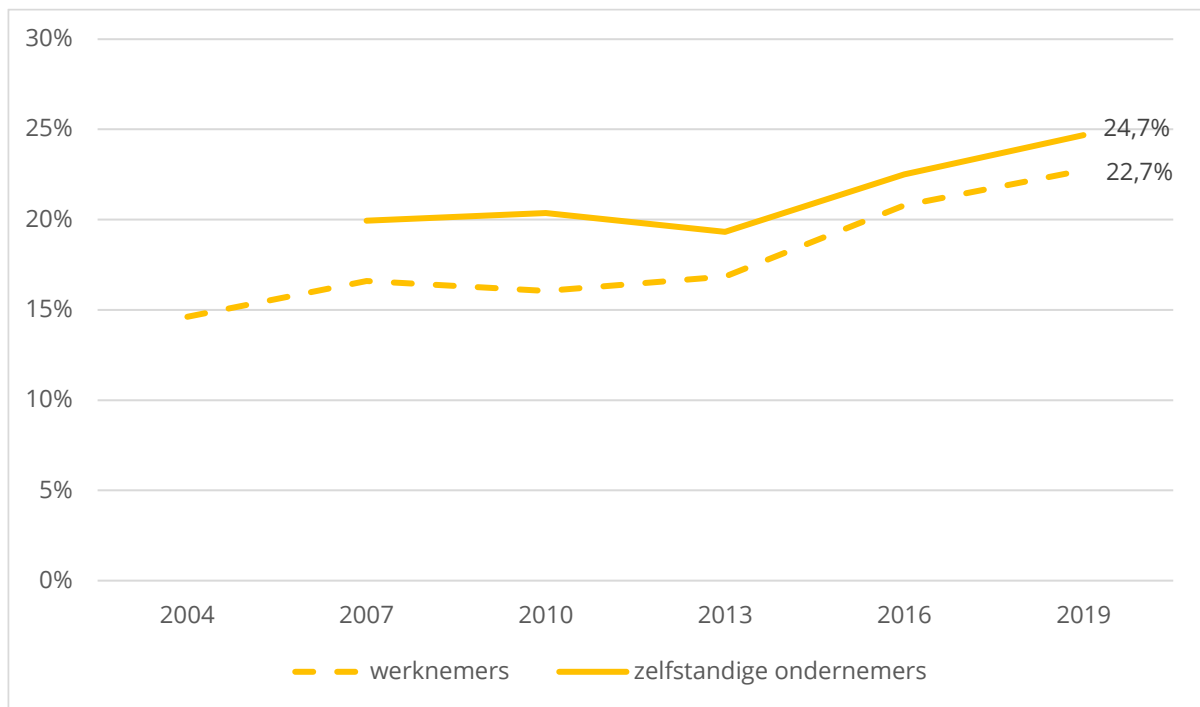
Achterstand van de werkzaamheden loopt op

Respondenten die een achterstand van de werkzaamheden rapporteren beginnen hun werkdag meestal niet 'blanco' maar met in het achterhoofd iets dat al eerder had moeten afgewerkt zijn. Het is duidelijk dat sommige beroepen of activiteiten meer ruimte hebben om werkzaamheden voor zich uit te schuiven. In sommige arbeidssituaties zoals bijvoorbeeld de lopende band of de zorg voor patiënten is dat alvast voor een deel van de activiteiten niet mogelijk of betekent het dat het werk door de volgende 'ploeg' moet worden uitgevoerd.

In 2019 heeft bijna één op de vier van de respondenten vaak of altijd te maken met een achterstand in de werkzaamheden. Bij een kwart daarvan gaat het over een permanente toestand (altijd).

Zowel bij werknemers als bij zelfstandige ondernemers neemt het aandeel dat vaak of altijd te maken heeft met een achterstand in de werkzaamheden toe, vooral in de periode 2013-2019. Bij de werknemers spreken we ten aanzien van de nulmeting (2004) over een stijging met 50%, bij de zelfstandigen met een kwart (ten opzichte van 2007).

Figuur 30: Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd een achterstand in de werkzaamheden, 2004-2019

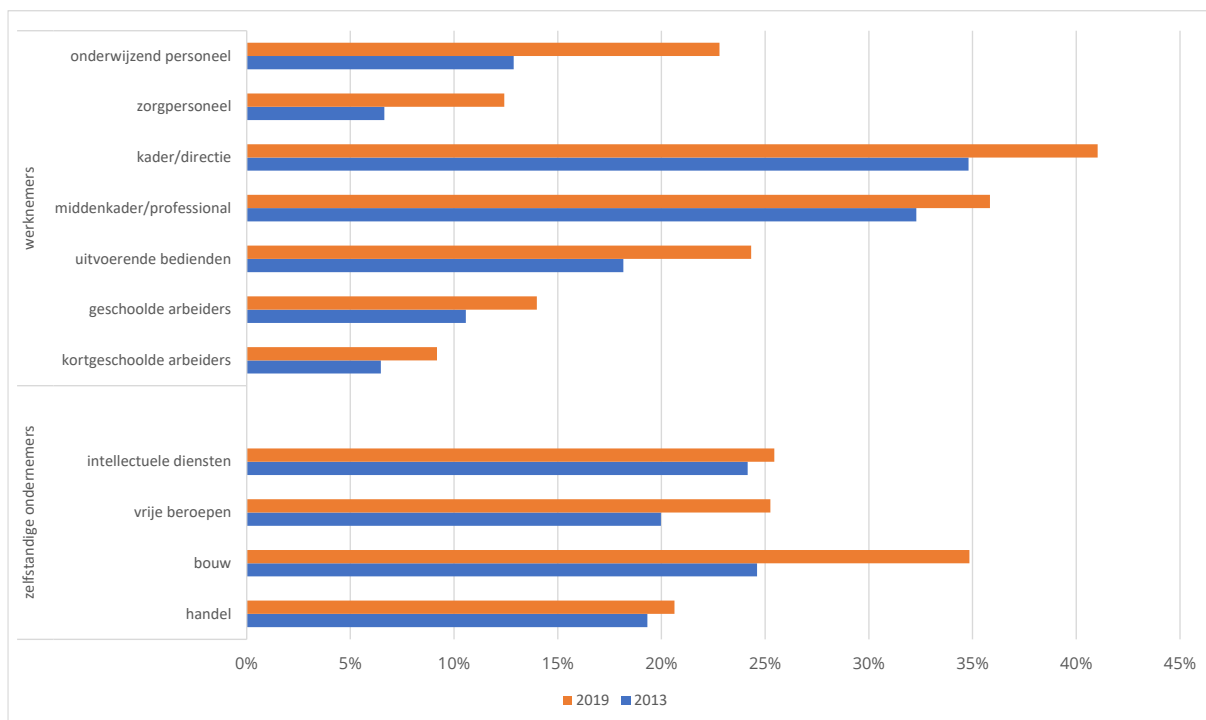

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2004-2019

Een gedetailleerde analyse van de informatie voor beroepen en sectoren leert dat er heel wat verschillen zijn. Bij de werknemers hebben (midden)kaders het vaakst te maken met een achterstand in de werkzaamheden, bij het onderwijs en zorgpersoneel groeit het aandeel met achterstand in de werkzaamheden dan weer het snelst.

Bij de zelfstandige ondernemers spant de bouwsector de kroon. 35% van de zelfstandige ondernemers in deze sector heeft vaak of altijd achterstand in de werkzaamheden. In deze sector is dit aandeel sinds 2013 ook fors toegenomen.

Figuur 31: Aandeel werknemers en zelfstandige ondernemers met vaak of altijd een achterstand in de werkzaamheden, naar beroep en sector, 2013-2019

Bron: Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers en zelfstandige ondernemers, 2013-2019